

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LITERATŪROS ISTORIJOS IR TEORIJOS KATEDRA

SIGITA GAUDINSKAITĖ

Literatūrologijos specialybės II kurso magistrantė

**MAGIŠKO(JO) REALIZMO POETIKA GABRIELIO GARCÍOS
MÁRQUEZO, SAULIAUS TOMO KONDROTO, ARTŪRO IMBRASO
ROMANUOSE: LYGINAMASIS ASPEKTAS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas
lekt. dr. Nerijus Brazauskas

Šiauliai 2012

TURINYS

I. ĮVADAS.....	3
II. MAGGIE ANN BOWERS <i>MAGIŠKO(JO) REALIZMO</i> KONCEPCIJA: TEORINĖS APIBRĖŽTYS.....	7
2. 1. Magiškas, magiškasis, stebuklingas ir magiškas(is) realizmas	7
2. 1. 1. Magiškasis realizmas.....	9
2. 1. 2. Stebuklingas realizmas	10
III. MAGIŠKO(JI) TIKROVĖ IR MITOLOGINIS PASAKOJIMAS ROMANUOSE	12
3. 1. Gabrielio Garcíos Márquezo <i>Šimtas metų vienatvės</i> kaip magiško(jo) realizmo romanas	12
3. 1. 1. Stebuklas kaip žmogaus tikrovė ir pasaulis.....	12
3. 1. 2. Magiškasis pasakojimas, vardas ir mitas.....	15
3. 2. <i>Žalčio žvilgsnis</i> kaip žmogaus lemtis	25
3. 2. 1. Romano struktūra ir magiškasis pasakojimas.....	25
3. 2. 2. Veikėjas tarp gamtos, kultūros, civilizacijos ir tikrovės.....	27
3. 3. <i>Klajūnas</i> kaip magiška kelionė.....	34
3. 3. 1. Naratyvo magiškumas	35
3. 3. 2. Miestas ir kaimas kaip prisiminimų ir refleksijų vieta	38
3. 4. Magiško(jo) realizmo romanas – interdisciplininis romanas	41
IV. IŠVADOS.....	47
V. SANTRAUKA.....	49
VI. SUMMARY	50
VII. LITERATŪRA	51
VIII. ANOTACIJA.....	53
IX. ANNOTATION	53

I. ĮVADAS

Temos naujumas ir aktualumas. Literatūra, galima būtų teigti, yra vienas iš svarbiausių dalykų pasaulyje. Ji siejama su mokslu, išsilavinimu, pramoga ir panašiai. Tyrinėjant ar tiesiog skaitant kūrinius, svarbu atkreipti dėmesį į literatūros įvairovę, kuri dažnai priklauso nuo epochos, žanro, literatūros srovės ir panašiai. Vytautas Kubilius rašė: „Kiekviena epocha išsiugdo tokią žanrinę formą, kuri labiausiai atliepia jos esmę“¹. Galima pridurti, kad kiekviena epocha ir kultūra lemia įvairių literatūros srovių, stilių vartojimą ir populiarumą. XX a. – modernios literatūros, magiško(jo) realizmo pradžia, o tokiai literatūrai reikia „kultūriškai išlavinto skaitytojo, pajėgaus su ja lygiavertiškai kalbėtis, bendrauti, žaisti“². Šiuo laikotarpiu pasirodė pagrindiniai magiško(jo) realizmo kūriniai: Julio Cortázar *Žaidžiame klases* (1963), Gabrielio Garcíos Márquezo *Šimtas metų vienatvės* (1967), Mario Vargo Llosos *Miestas ir šunys* (1963) ir Carlo Fuentes *Artemijo Kruso mirtis* (1962), kurie suteikia literatūrai galimybę įtraukti, provokuoti ir stebinti skaitytoją. Magiško(jo) realizmo kūrinys – šių dienų literatūra, kuri yra besikeičianti ir nauja.

Kitas svarbus akcentas, pabrėžiant temos aktualumą – literatūros, jos kūrinių kaip istorinio šaltinio svarba. Romanuose, eilėraščiuose, kituose literatūros žanruose gali būti užfiksuojami realių istorinių įvykių faktai, nes literatūros kūrėjas – istorijos dalyvis ir jos perteikėjas skaitytojui. Kitaip tariant, grožinės literatūros kūrinys gali atspindėti visą to meto situaciją pasaulyje ar konkrečioje vietoje. Prie tokių rašytojų, kurie panaudoja istorinius faktus savo kūryboje, galima priskirti Erich Maria Remarque, Stendhalį (Marie-Henri Beyle), žinomą realistą Honore de Balzacą, kuris „puoselėjo ambicijas [...] aprašyti savo laiko visuomenę ir būti dabarties istoriku. Tam tikra prasme „Žmogiškoji komedija“ yra istorija, apimanti laikotarpį nuo buržuazijos įsigalėjimo prancūzų visuomenėje pradžios iki pirmųjų visuotinių prieš valdžią nukreiptų demonstracijų“³. Ne išimtis yra ir magiško(jo) realizmo atstovai. Žinoma, kad García Márquezas naudojo tikrus savo gyvenimo ir istorinius faktus romane *Šimtas metų vienatvės*. Analizuojant Sauliaus Tomo Kondroto ir Artūro Imbraso kūrinius taip pat keliamas šis klausimas. Tai siekiama atskleisti nagrinėjant ir lyginant rašytojų kūrinuose išvelgtiną magiško(jo) realizmo poetiką.

Temos naujumas ir aktualumas – literatūros ir magiško(jo) realizmo sankirta. Žinoma, kad *Šimtas metų vienatvės* šiuo aspektu aptartas ne vieno autoriaus. Pavyzdžiui, Lorna Robinson pažymi

¹ Vytautas Kubilius, *Žanrų kaita ir sintezė*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 196.

² Aušra Jurgutienė, „Pratarmė“, in: *XX a. Literatūros teorijos. Vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams*, sudarė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006, p. 9.

³ Yves Guchet, *Literatūra ir politika XVI–XX a.*, iš prancūzų kalbos vertė Genovaitė Dručkutė, Kaunas: Kronta, 2005, p. 155.

aukso amžiaus mitus šiame kūrinyje ir pateikia tai straipsnyje „Aukso amžiaus mitai Gabrielio Garcíos Márquezo ‚Šimtas metų vienatvės‘ ir Ovidijaus ‚Metamorfozėse‘“, kuris publikuotas studijoje *Magiškojo realizmo vadovas* (2005). Maggie Ann Bowers ne kartą mini šį rašytoją ir jo kūrinį studijoje *Magiškas(is) realizmas (Magic(al) realism)* (2004)). Apskritai García Márquezas ir jo romanas *Šimtas metų vienatvės* dažnai naudojamas tiriant, iliustruojant ir aptariant magišką(ji) realizmą, jo elementus: „Pasaulis smarkiai pasikeitė nuo 1970-ųjų, kai Gabrielio Garcíos Márquezo knyga ‚Šimtas metų vienatvės‘ supažindino anglakalbius skaitytojus su magiškuoju realizmu. [...] Jo begaliniuose pasakojimuose vienintelis sakinyš išsiliesdavo per 26 puslapius, o stebuklai buvo tokie pat paprasti kaip ir pirmadieniai“⁴. Šis autorius ir jo *Šimtas metų vienatvės* priskiriamas Lotynų Amerikos *Naujojo romano* pradininkams: „Tai vadinamoji ‚bumo‘ literatūra ir jos ‚Didysis ketvertas‘ – argentinietis Julio Cortázaras ir jo romanas ‚Žaidžiamieji klasiškai‘ („Rayuela“, 1963), kolumbietis Gabrielis García Márquezas ir ‚Šimtas metų vienatvės‘ [...]“⁵. Maggie Ann Bowers savo studijoje taip pat teigia, kad Nobelio prizo laimėtojas García Márquezas atskleidė magišką(ji) realizmą, tai paveikė rašytojus sekti jo rašymo būdą ir sutvirtino ryšį tarp magiško(jo) realizmo ir Lotynų Amerikos literatūros⁶. Matoma, kad minimo autoriaus kūrinys aptartas magiško(jo) realizmo aspektu, tačiau magistro darbe jis neanalizuojamas kaip magiško(jo) realizmo poetikos pavyzdys. Romanas *Šimtas metų vienatvės* nagrinėjamas ir lyginamas su kitais kūriniais, išskiriamos kiekvieno autoriaus magiško(jo) realizmo poetikos savybės.

Kondroto romanas *Žalčio žvilgsnis* taip pat aptartas magiško(jo) realizmo požiūriu. Nerijus Brazauskas šį kūrinį lygina su Garcíos Márquezo *Šimtu metų vienatvės* ir konstatuoja, kad „romane vyrauja Lotynų Amerikos ‚naujajam romanui‘ būdingos ‚magiškojo realizmo‘, komunikacijos su skaitytoju strategijos, kurios padeda autoriui kurti mitologizuotą pasakojimą, sugrąžinti tikrovei stebuklingumo matmenį“⁷. Vygantas Šiukščius akcentuoja, kad Kondroto kūryba „sulydo mitą ir tikrovę, senuosius mitus ir naujuosius laikus“⁸. Jis pabrėžia, kad tai – „magiškojo arba mitinio realizmo pasaulis“⁹. Matyti, kad *Šimtas metų vienatvės* ir *Žalčio žvilgsnis* jau lyginti, tačiau šio darbo tema aktuali ir nauja tuo, kad magiško(jo) realizmo poetika atskleidžiama ir lyginama Garcíos Márquezo, Kondroto ir Imbraso kūrinuose. Pastarieji nėra lygiaverčiai kultūrinio ir estetinio požiūriu.

⁴ „Ar magiškas realizmas mirė? Naujoji Lotynų Amerikos literatūra“, pagal užsienio spaudą parengė K. R., *Septynios mėnuo dienos*, 2002-06-07, Nr. 525, p. 10.

⁵ Nerijus Brazauskas, „Saulius Tomas Kondrotas ir Lotynų Amerikos proza“, *Metai*, 2007, Nr. 5, p. 94.

⁶ Žr. Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 33.

⁷ Nerijus Brazauskas, *XX a. lietuvių modernistinis romanas: raidos ir poetikos linkmės*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 217–218.

⁸ Vygantas Šiukščius, *Mitopoetika lietuvių prozoje: tekstų interpretacija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, p. 129.

⁹ Ten pat, p. 131.

Svarbu akcentuoti tai, kad šiais aspektais kūriniai nėra vertinami, nes siekiama atskleisti būtent magiškojo realizmo poetikas, jas identifikuoti ir palyginti.

Magiško(jo) realizmo tyrinėjimo ir studijų apie jį taip pat nėra daug ir ypač mažai lietuvių kalba. Žymesni darbai: Maggie Ann Bowers *Magiškas(is) realizmas (Magic(al) Realism)* (2004), Stephen M. Hart and Wen-Chin Ouyang *Magiškojo realizmo vadovas (A Companion to Magical Realism)* (2005), *Magical Realism: Theory, History, Community*, Edited with an Introduction by Lois Parkinson Zamora and Wendy B. Faris (1995), Birutės Ciplijauskaitės *Literatūros eskizai* (1992), Nerijaus Brazausko *XX a. lietuvių modernistinis romanas: raidos ir poetikos linkmės* (2010), apie magišką(ji) realizmą taip pat kalba Vygantas Šiuokščius studijoje *Mitopoetika lietuvių prozoje: tekstų interpretacija* (1999).

Magistro darbo objektas – magiško(jo) realizmo poetika Gabrielio Garcíos Márquezo, Sauliaus Tomo Kondroto, Artūro Imbraso romanuose: *Šimtas metų vienatvės* (1967), *Žalčio žvilgsnis* (1981), *Klajūnas* (2005).

Darbo tikslas – ištirti Gabrielio Garcíos Márquezo, Sauliaus Tomo Kondroto ir Artūro Imbraso romanus magiško(jo) realizmo poetikos aspektu.

Darbo problema– magiško(jo) realizmo poetikos įvairovė ir savitas jos aktualizavimas, kūrimas skirtingų autorių kūrinuose.

Darbo uždaviniai:

1. Pristatyti Maggie Ann Bowers *magiško(jo) realizmo* koncepciją, aptarti jos taikymo galimybes literatūros kūrinių analizei;
2. Analizuoti Gabrielio Garcíos Márquezo, Sauliaus Tomo Kondroto, Artūro Imbraso romanus magiško(jo) realizmo poetikos kontekste;
3. Palyginti ir reflektuoti minėtų autorių romanų kūrimo būdus ir principus.

Tyrimo metodologija. Magistro darbui pasirinkta Maggie Ann Bowers *magiško(jo) realizmo* koncepcija ir komparatyvistikos metodas. Maggie Ann Bowers studijoje analizuojama įvairiuose kūriniuose pateikta magiško(jo) realizmo poetika. Čia autorė nurodo pagrindinius magiško(jo) realizmo terminus, jų vartojimą ir specifiką: „Magiškas(is) realizmas – visa apimantis terminas, kuris naudojamas šioje knygoje aptariant menines koncepcijas ir magiško realizmo, ir magiškojo realizmo aspektus“¹⁰. Pažymėtina, kad koncepcijoje pateikiama išsami magiško(jo) realizmo samprata, funkcionuojanti dailėje, literatūroje, kine.

---

¹⁰ Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 131.

Komparatyvistikos metodas naudojamas siekiant palyginti skirtingus kūrinius, kuriuose svarbus literatūrinis tekstas ir realaus pasaulio faktai. Taigi šis metodas skirtas tirti „[...] sankirtas tarp įvairių diskurso tipų – literatūrinių ir neliteratūrinių, tai yra tarp literatūros ir pačios įvairiausios meninės praktikos: literatūros ir dailės, literatūros ir kino, taip pat tarp skirtingų literatūrinių formų ir žanrų, tarp literatūros ir kitų pažinimo sričių“¹¹, tokių kaip fantazija, sapnas, neįprasti dalykai, nutinkantys literatūros kasdienybėje, istoriniai faktai ir panašiai. Lyginamoji analizė magistro darbe naudojama skirtingų autorių magiško(jo) realizmo poetikos gretinimui, akcentuojant jų panašumus ir skirtumus.

Darbo struktūra. Magistro darbas sudarytas iš: įvado, teorinės ir tiriamos dalių, išvadų, literatūros sąrašo, santraukos ir anotacijos. Dvi pastarosios pateikiamos lietuvių ir anglų kalbomis. Įvade nurodytas darbo objektas, darbo tikslas, akcentuoti magistro darbo uždaviniai, pateikta metodologija, kurią naudojant atliekamas tyrimas. Teorinėje dalyje nagrinėjamos metodinėje literatūroje pateikiamos teorinės nuostatos apie magišką(ji) realizmą, apibrėžiamos sąvokos, nurodomas jų vartojimas ir kiti pagrindiniai terminai. Tiriamoje dalyje pateikiama Garcíos Márquezo, Kondroto ir Imbraso kūrinių analizė. Šioje dalyje aptariama ir palyginama magiško(jo) realizmo poetika, jos įtaka romano meninio pasaulio kūrimui. Akcentuojami magiško(jo) realizmo panašumai ir skirtumai. Darbo pabaigoje taip pat pateikiamos išvados, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, literatūros sąrašas, anotacijos.

---

¹¹ Nijolė Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, *Komparatyvistikos pagrindai*, Mokomoji knyga filologijos studentams, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006, p. 10.

II. MAGGIE ANN BOWERS *MAGIŠKO(JO) REALIZMO* KONCEPCIJA: TEORINĖS APIBRĖŽTYS

2. 1. Magiškas, magiškasis, stebuklingas ir magiškas(is) realizmas

Nagrinėjant ir analizuojant magiško(jo) realizmo poetiką Garcíos Márquezo, Kondroto, Imbraso romanuose būtina apibrėžti magiško(jo) realizmo terminą. Jo atsiradimą, įsitvirtinimą ir vartojimą literatūroje akcentuoja Maggie Ann Bowers minėtoje studijoje *Magiškas(is) realizmas (Magic(al) realism)*. Joje teoretikės išskiriamos keturios magiško(jo) realizmo versijos: „magiškas realizmas“, „magiškasis realizmas“, „stebuklingas realizmas“ ir „magiškas(is) realizmas“. Maggie Ann Bowers teigia, kad juos apibrėžti sunku, nes šie žodžiai tarpusavyje itin susiję¹². Visus šiuos terminus ji sutalpina į novatorišką sąvoką – „magiškas(is) realizmas“ (ji pristatyta magistro darbo įvade).

Autorė pabrėžia, kad šių terminų skirtumas yra susijęs su jų vartojimo vieta ir paskirtimi. Ji teigia, kad terminas „magiškas realizmas“ vartotas „Vokietijoje 1920 metais, kartu su Veimaro Respublikos tapyba, kuri bandė išlaikyti pasaulio paslaptį už paviršinės tikrovės“¹³. „Stebuklingo realizmo“ terminas („marvellous realism“) įvestas Lotynų Amerikoje 1940 metais. Tai magijos ir realizmo mišinio išraiška gyvenime žvelgiant į skirtingas Lotynų Amerikos kultūras, kurios pasireiškia per dailę ir literatūrą¹⁴.

Trečiasis terminas „magiškasis realizmas“ [...] („magical realism“) įvestas 1950-aisiais siejant su Lotynų Amerikos grožine literatūra ir nuo tada priimtas kaip pagrindinis terminas ir naudojamas kalbant apie visą grožinės literatūros naratyvą, kurį sudaro magiškieji nutikimai realistiniame proziškame pasakojime, „pagal kurį antgamtiniai reiškiniai nėra paprasti ar akivaizdūs, bet jie yra normalus dalykas ir kasdieninis reiškinys – pripažintas, priimtas ir integruotas į racionalumą ir materialumą literatūros realizme“ (Zamora and Faris 1995: 3).¹⁵

Tuo tarpu „magiškas(is) realizmas“ yra [...] skėtinis terminas vartojamas šioje knygoje, kai svarstoma meninė koncepcija, kuri apima ir magiško realizmo, ir magiškojo realizmo aspektus“¹⁶ Ši sąvoka jungia skirtingas magiškojo realizmo versijas, poetikas, o kartu nurodo į interdisciplininį diskursą.

¹² Žr. Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 2.

¹³ Maggie Ann Bowers, *op. cit.*, p. 2.

¹⁴ Žr. Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 2.

¹⁵ Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 2.

¹⁶ Maggie Ann Bowers, *op. cit.*, p. 131.

Pateikti Maggie Ann Bowers terminų – „magiškas realizmas“, „magiškasis realizmas“, „stebuklingas realizmas“, „magiškas(is) realizmas“ – apibrėžimai, parodyta jų vartojimo paskirtis akcentuotų, kad iš visų jų būtent magiškojo realizmo terminas labiausiai tinkamas kalbant ir nagrinėjant prozinį pasakojimą. Todėl šiam tyrimui svarbiausias magiškasis realizmas, kuris „[...] yra daugiausiai turėjęs kritinių aptarimų, labiausiai kliaujasi dalykiškumu, realistinio naratyvo stiliumi, kai pristatomi magiški atsitikimai“¹⁷. Romano naratyvo atskleidimui ši sąvoka yra pati naudingiausia, ji apskritai leidžia atskleisti meninio pasaulio kūrimo principus.

Maggie Ann Bowers mini, kad magiškojo realizmo terminas vartojamas aptariant grožinės literatūros kūrinius, todėl savo studijoje rašytojus, tokius kaip García Márquezas, Miguelis de Saavedra Cervantesas, Franzas Kafka, Jorge Luisas Borgesas ir kitus, vadina magiškai(siai)s realistais. O tapybai ir dailininkams (pavyzdžiui, Franzui Rohui) ji pritaiko magiško realizmo apibrėžimą¹⁸, taip konkrečiai suteikdama ir parodydama terminų skirtumą. Nustatydama magiškojo, magiško, stebuklingo ir magiško(jo) terminų vartojimo ribas, autorė savo studijoje aptaria žodžio „magiškas“ reikšmę:

Magiškas mažiau teoriškai apibrėžtas terminas nei kiti du ir pateikia daugiaprasmiškus magiško(jo) realizmo apibrėžimus. Iš esmės, kiekvienas magiško(jo) realizmo variantas turi skirtingas termino *magiškas* reikšmes; magiškame realizme *magiškas* susijęs su gyvenimo paslaptimi; stebuklingame ir magiškajame realizme *magiškas* nurodo ypatingą atvejį ir ypač bet koki dvasišką ar racionalaus mokslo nepaaiškinamą dalyką¹⁹.

Autorė taip pat teigia, kad „magiškas realizmas“, „magiškasis“, „stebuklingas realizmas“ ir „magiškas(is) realizmas“ – labai diskutuoti terminai, tačiau pabrėžiamas „magiško“ ir „magiškojo realizmo“ ryšys, o „stebuklingas realizmas“ studijoje aptiriamas mažiausiai, nes „stebuklingas realizmas“ nurodo sąvoką, kuri reprezentuoja skirtingo tautų požiūrio pasaulyje sumaišymą ir priartėjimą prie to, kas sudaro tikrovę²⁰. Tačiau magistro darbe šis terminas vartojamas, nes siekiama išsiaiškinti tikrovės ir fikcijos ryšį analizuojamuose romanuose.

Kalbant apie „magiškojo realizmo“ terminą svarbu paminėti, kad būtent šią sąvoką pasirenka ir vartoja kiti grožinę literatūrą šiuo aspektu nagrinėjantys autoriai. Stephenas M. Hartas sako: „Nuo termino, vartoto vokiečių meno kritiko Franzo Roho 1925 metais nurodyti ekspresionizmo pabaigą, magiškasis realizmas augo tapdamas svarbia dvidešimto amžiaus septintojo dešimtmečio Bumo

---

¹⁷ Ten pat, p. 3.

¹⁸ Ten pat, p. 9–17.

¹⁹ Ten pat, p. 20–21.

²⁰ Ten pat, p. 16.

literatūros savybe Lotynų Amerikoje (ypač Gabrielio Garcíos Márquezo ‚Šimte metų vienatvės‘ 1967), kol jis iki dvidešimto amžiaus dešimtojo dešimtmečio tapo, Homi Bhabha’os žodžiais tariant, staiga pasirodžiusio postkolonijinio pasaulio literatūrine kalba“²¹.

Aptarus metodinėje literatūroje pateiktus terminus, jų sąvokas, reikšmes, prasmes ir apibrėžtis, galima teigti, kad nagrinėjant grožinės literatūros kūrinius, aiškinantis magiško(jo) realizmo poetikas kūriniuose, tikslinga būtų remtis ir „magiško(jo) realizmo“ terminu, nes jį sudaro visi trys minėti variantai. Tačiau „magiškas realizmas“ magistro darbe nevertotinas, nes šis terminas akcentuojamas kalbant apie XX a. trečiojo dešimtmečio dailę, tapybą. Tuo tarpu magiškojo ir stebuklingo realizmo ypatybės svarbu pristatyti išsamiau.

2. 1. 1. Magiškasis realizmas

Aptariant magiškojo realizmo požymius ir prisimenant, kad pagrindine teorine atrama pasirinkta Maggie Ann Bowers koncepcija, svarbu pasakyti, kad magiškasis realizmas kūrinyje atskleidžiamas pasakojimu: „Magiškojo realizmo pasakojimas [...] turi būti pasakotojo pristatytas skaitytojui kaip kasdieniniai nutikimai realioje istorijoje“²². Be to, „magiškasis realizmas žymi novatorišką pasakojimo formą, kurią išplėtojo García Márquezas, Fuentesas ir kuri siejama su mitų, legendų, ritualų, papročių panaudojimu. Romanuose magiškumo ženklų pažymimas laikas, vieta, personažai, istorija, visa meninė tikrovė. Viskas lengvai transformuojasi, keičiasi, modifikuojasi, nes nėra jokios ribos tarp stebuklo ir tikrovės“²³. Taigi jau pats pasakojimas gali pabrėžti magiškąjį realizmą.

Pateikdama magiškojo realizmo bruožus ir jų specifiką, Maggie Ann Bowers taip pat akcentuoja, kad „[m]agiškųjų įvykių įvairovę magiškų(jų) realistų kūriniuose sudaro vaiduokliai, išnykimai, stebuklai, ypatingi talentai, keista aplinka, bet nepateikiama magija, kuri rodoma magiškame pasirodyme. Rodant fokusus *magiškumas* sukeliama apgaulės, kuri suteikia iliuziją, kad kažkas ypatingo įvyko, o magiškajame realizme pateikiama, kad kažkas ypatingo *iš tikrųjų įvyko*“²⁴. Reikia pabrėžti, kad magiškasis realizmas nesiejamas su magijos burtais, „magiškieji dalykai turi būti priimti kaip materialios tikrovės dalis, nesvarbu, ar jie matomi ar nematomi“²⁵. Reikia paminėti ir tai, kad skaitant tokio tipo romaną kartais sunku atskirti magiškąjį nutikimą nuo tikrovės ar pastebėti jų ribą. Be to, Maggie Ann Bowers taip pat pabrėžia, kad „[m]agiškojo realizmo romanas gali turėti svarbių dalykų susieti skaitytoją su jų tikru gyvenimu, bet siužetas nėra struktūriškai apibrėžtas aplink šią

²¹ Stephen M. Hartas, „Magical Realism: Style and Substance“, in: Stephen M. Hartas, Wen-Chin Ouyangas, *A Companion to Magical Realism*, UK, Woodbridge: Tamesis, 2010, p. 1.

²² Maggie Ann Bowers, *op. cit.*, p. 25.

²³ Nerijus Brazauskas, *op. cit.*, p. 111.

²⁴ Maggie Ann Bowers, *op. cit.*, p. 16.

²⁵ Ten pat, p. 31.

vieną mintį kaip tai yra mite“²⁶. Reikia pažymėti, kad romane gali būti daug ir įvairių dalykų. Taip pat akcentuotina, kad nutikimai magiško(jo) realizmo kūrinyje gali būti persipynę, susimaišę, fantaziją gali keisti tikrovė ir atvirksčiai.

Taigi magiškasis realizmas yra tai, kas neįtikėtina, bet kartu kasdieniška. Be to, akcentuotina tai, kad magiško(jo) realizmo romane yra daug netikėtumų. Birutė Ciplijauskaitė pastebi, kad „toks realizmas gali betgi gerai tarpti kraštuose, išlaikiusiuose stiprią tautosakinę tradiciją, neatsiejamai sujungtą su kaimo gyvenimu, kur bendruomenė dar nėra visiškai racionali ar pragmatiška ir tebėra išlaikiusi gyvą pagrindinę Carpentiero nurodytą sąlygą „tikėjimą, kuris nereikalauja įrodymų“²⁷. Tokio tipo romanuose turėtų būti „suliejimas to, kas matoma ir apčiuopiama, haliucinacijos ir sapno, [...] kur tikrovė užleidžia vietą sapnams, o sapnai įgauna apčiuopiamas ir matomas formas“²⁸. Čia itin svarbus ribų nebuvimas tarp to, kas tikra ir to, kas magiška.

Ciplijauskaitė ir Maggie Ann Bowers nurodo, kad magiškasis realizmas reiškiasi per tikėjimą, tautosaką, sapną realybėje, nes šie dalykai nereikalauja įvykio tikrumo įrodymų. Sapne, tikėjime ir tautosakoje nesiaiškinamos nutikimų priežastys, dažniausiai konstatuojamas faktas ir pats stebuklingiausias įvykis laikomas kasdienišku. Magiškųjų įvykių ir tikrovės sampyna, naratyvo modernumas ir netikėta nutikimų kaita suaktyvina skaitytoją, kuria sapno aureolę, įtraukia į pateiktus įvykius ir neleidžia jais abejoti.

Maggie Ann Bowers savo koncepcijoje atskiria magiškąjį realizmą nuo alegorijos, siurrealizmo, fantastikos kūrinių ir pan. Šiame darbe apie magiškojo realizmo ryšį su kitais „mokslais“, jų ribos neakcentuojamos, nes siekiama išsiaiškinti romanų magiško(jo) realizmo poetikos ypatumus.

2. 1. 2. Stebuklingas realizmas

Aptarus magiškojo realizmo specifiką svarbu akcentuoti ir stebuklingo realizmo išskirtinumą, kuris itin svarbus analizuojant Garcíos Márquezo kūrybą. Be to, lyginant pasirinktų autorių kūrinius, atsižvelgiama ir į galimą stebuklingo realizmo vartojimą visuose kūriniuose. Maggie Ann Bowers teigia: „Stebuklingas realizmas – terminas panašus į magiškąjį realizmą, bet naudojamas siejant ypač su Lotynų Amerika. Jis išverstas iš ispaniško termino *lo realismo maravilloso*, kuris buvo sukurtas Lotynų Amerikoje 1940-aisiais kalbėti apie romano meną, kuris pristato mistiškuosius ir magiškuosius elementus kaip integruotą kasdieninio gyvenimo dalį Lotynų Amerikoje“²⁹. Kitaip tariant, rašytojų

²⁶ Ten pat, p. 30.

²⁷ Birutė Ciplijauskaitė (b), „Socialistinis ir magiškasis realizmas: už – ar demaskavimas?“, in: Idem, *Literatūros eskizai*, Vilnius–Kaunas, Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1992, p. 42.

²⁸ Ten pat, p. 42

²⁹ Maggie Ann Bowers, *op. cit.*, p. 131.

pateiktos datos, įvykiai turi sąsajų su tikrais nutikimais. Reikia paminėti ir tai, kad vienas iš magiško(jo) realizmo pradininkų (Carpentieras) naudojo šį terminą koncepcijos apibūdinimą, „kuri galėtų simbolizuoti jam skirtingų kultūrinių sistemų sampyną ir patirčių įvairovę, kuri kuria nepaprastą atmosferą, alternatyvią poziciją ir skirtingą tikrovės supratimą Lotynų Amerikoje“³⁰. Be to, stebuklingas realizmas yra tarsi visos Amerikos palikimas³¹. Žinant, kad šioje šalyje tautų populiacija yra iš tiesų įvairi ir kad tikrovės suvokimas gali skirtis, nekyla abejonių dėl šio termino tikslingumo. Tačiau, aiškinantis minimų autorių magiško(jo) realizmo poetikas atkreiptinas dėmesys ir į magiškąjį realizmą, ir į stebuklingo realizmo pasireiškimo galimybę.

Taigi stebuklingas realizmas priskiriamas Lotynų Amerikai ir pagrindinis jo požymis yra tas, kad jis atspindi tikrus faktus, istorinius įvykius, realaus gyvenimo detales, kurios yra laikomos įtikėtinoms ir priskiriamos magiška(ja)m realizmui.

Išskyrus minimos autorės sąvokų vartojimą ir išsiaiškinus jų skirtumus, magistro darbe pasirinkti ir dažniausiai vartojami „magiškojo realizmo“, „stebuklingo realizmo“ ir „magiško(jo) realizmo“ terminai, aptariant ir analizuojant Garcíós Márquezo, Kondroto ir Imbraso kūrinis bei lyginant juos magiško(jo) realizmo poetikos aspektu.

---

³⁰ Ten pat, p. 15.

³¹ Žr. Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 15.

III. MAGIŠKO(JI) TIKROVĖ IR MITOLOGINIS PASAKOJIMAS ROMANUOSE

3. 1. Gabrielio Garcíos Márquezo *Šimtas metų vienatvės* kaip magiško(jo) realizmo romanas

Kaip minėta, *Šimtas metų vienatvės* (1967) – magiško(jo) realizmo kūrinys, detalai nagrinėtas ir aptartas viso pasaulio literatūros tyrinėtojų. Maggie Ann Bowers akcentuoja šio rašytojo kūrinį, kaip jo paties dalinį gyvenimo atspindį, vadina autorių, magiškuoju realistu, kuris kūryba išreiškia savą kultūrinį kontekstą³². *Šimtas metų vienatvės* – Prancūzijos laikraštyje *Le Monde* pristatytas kaip beveik naujas stebuklas³³. Vargas Llosa teigia, kad šis romanas „išskirtinas dėl trijų savybių: tai 1. „totalus“ romanas, 2. sugebantį sujungti didžiausias priešingybes ir tuo pačiu siūlantis neišsemiamas galimybes ir 3. prieinamas bet kam“³⁴. Ciplijauskaitė akcentuoja, kad „jis nuostabus ir tuo, jog nemažiau, negu kiti naujenybių ieškotojai, eksperimentuoja forma, struktūra, kalba, bet tas beveik nepastebima [...]“³⁵. Savo darbuose kritikai analizuoja *Šimtą metų vienatvės* kaip magiško(jo) realizmo kūrinį, o Maggie Ann Bowers jį pateikia, kaip šio realizmo tipo pavyzdį. Magistro darbe Garcíos Márquezo kūrinys nagrinėjamas kiek kitaip. Čia aiškinamasi, kokia yra šio kūrėjo magiško(jo) realizmo poetika ir kaip ji atskleidžiama *Šimte metų vienatvės*.

Šimtas metų vienatvės – tai romanas, kuris apima šimtametę Buendijų šeimos gyvenimo istoriją. Čia akcentuojamas „primityvaus tropikų pasaulio vaizdas, kur prietarai daug stipresni už religiją, kur visas viešas gyvenimas pajungiamas šeimos ar genties sistemon. Kur abiejų lyčių santykiai vadovaujasi beveik gyvuliškų geidulių dėsniais, kur gamtos įtaka visai žmogaus buičiai dar visagalė. Kiekvieno veikėjo vaizduotė tokia stipri, o tikrovės pažinimas toks menkas, jog autorius gali sau leisti nuolat šokinėti iš vienos į kitą“³⁶. Kūrinyje apstu įvairių detalių, mito, fantazijos, neįtikėtinų nutikimų ir žmogaus galios elementų, kuriuos jungia stebuklingas žmogaus pasaulis.

3. 1. 1. Stebuklas kaip žmogaus tikrovė ir pasaulis

Kalbant apie Garcíos Márquezo kūrinį, pažymėtina, kad šis autorius – Lotynų Amerikos literatūros atstovas. Tai svarbu, nes remiantis Maggie Ann Bowers *magiško(jo) realizmo* koncepcija ir aptariant Lotynų Amerikos rašytojų literatūros kūrinius, akcentuotinas ne tik „magiškojo realizmo“ terminas, bet taip pat ir minėtas „stebuklingas realizmas“. Teigiama, kad šis terminas vartojamas

³² Ten pat, p. 40.

³³ Birutė Ciplijauskaitė (a), „Gabriel García Márquez vaizduotė ar tikrovė: *Šimtas metų vienatvės*“, in: Idem, *Literatūros eskizai*, Vilnius–Kaunas: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1992, p. 180.

³⁴ Ten pat, p. 181.

³⁵ Ten pat.

³⁶ Ten pat, p. 184.

kalbant apie Lotynų Amerikos literatūrą todėl, kad šios šalies magiško(jo) realizmo kūrėjai į savo kūrinčius dažnai įpina tikrų savo gyvenimo detalių. O magiška(si)s realizmas gyvenime taip pat yra tikras, nes, „[...] viskas, kas jo knygoje tikra, nes viskas Pietų Amerikoje įmanoma“³⁷. García Márquezas romane *Šimtas metų vienatvės* pasiremia savo gyvenimo patirtimi: kūriniui panaudoja senelės sakytinio pasakojimo technologiją, Arakatako (Aracataco) miesto vaizdą, kuriame augo, suteikia Makondui. Didelis senelių namas, kaip manoma, lankytinas vaiduoklių, gali būti atitikmuo Buendijų šeimos namams, kuriuose vyksta stebuklingi nutikimai³⁸. Kalbant apie stebuklingą realizmą pabrėžtina yra tai, kad kūrinyje rašytojas akcentuoja ne tik savo gyvenimo faktus: „*Šimtas metų vienatvės* iš tikrųjų mėginimas atgaivinti istoriją ir iškelti problemą tų istorinių „faktų“, kurie buvo įtraukti į oficialią istorijos versiją. Garcíosa Márquezo romanas naudingas kaip Kolumbijos istorija ar apskritai kaip Lotynų Amerikos istorija“³⁹. Kūrinyje pateikiama informacija apie politinę situaciją, karą, pagrindines politines partijas, jų pažiūras:

Kartą, rinkimų išvakarėse, Makondo korechidoras sugrįžo iš vienos savo dažnų kelionių labai sunerimęs dėl politinės krašto padėties. Liberalai buvo pasiryžę pradėti karą. Tuo metu Aurelianas turėjo labai miglotą supratimą apie konservatorius ir liberalus, tad uošvis bendrais bruožais jam viską paaiškino. Liberalai, sakė jis, yra masonai, žmonės be dorovės, pasišovę iškart kunigus, įvesti civilinę santuoką ir skyrybas, pripažinti lygias teises teisėtiems ir neteisėtiems vaikams.⁴⁰

Romane pateikiamas rinkimų organizavimas, vykdymas, balsavimo procesas, net balsų klastojimas:

Šeštadienį, rinkimų išvakarėse, pats donas Apolinaras Maskotė perskaitė ypatingą valdžios įsakymą, kuris draudė nuo vidurnakčio keturiasdešimt aštuonias valandas pardavinėti alkoholinius gėrimus ir burtis draugėn daugiau kaip trims vyrams, jeigu jie ne iš tos pačios šeimos. Rinkimai praėjo ramiai. Sekmadienį, aštuntą valandą ryto, miesto aikštėje buvo pastatyta medinė urna, saugoma šešių kareivių. Balsuota visiškai laisvai – tuo galėjo įsitikinti Aurelianas savo paties akimis, nes vos ne visą dieną su uošviu stebėjo, kad visi balsuotų tik po vieną kartą. Ketvirtą valandą po pietų būgnų tratėjimas pranešė rinkimų pabaigą, ir donas Apolinaras Maskotė užlipdė urną lakšteliu ir pasirašė. Vakare, žaisdamas su Aurelianu domino partiją, įsakė seržantui nuplėšti lakštelį ir suskaičiuoti balsus. Buvo rasta bemaž tiek pat raudonų popierėlių, kiek ir mėlynų, tačiau seržantas paliko tik dešimt raudonų, o skirtumą papildė mėlynais. Po to vėl užlipdė urną nauju lakšteliu, o sekančią dieną, iš pat ankstaus ryto, nusiuntė į provincijos sostinę. „Liberalai paskelbs karą“, – tarė Aurelianas. [...] „Jei tu manai, kad dėl biuletenių pamainymo, tai nepaskelbs, – pasakė korechidoras. – Pasiliko juk keli raudoni, kad nebūtų prie ko prikibti. [...] Aurelianas tada suvokė, kodėl nepatogu būti opozicijoje. Jeigu aš būčiau

³⁷ Birutė Ciplijauskaitė (a), *op. cit.*, p. 185.

³⁸ Žr. Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 40.

³⁹ Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 79.

⁴⁰ Gabrielis Garsija Marquesas, *Šimtas metų vienatvės*, iš ispanų kalbos vertė Elena Treinienė, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 1991, p. 82. Toliau cituojant iš šio šaltinio skliaustuose rašoma santrumpa (*ŠMV*) ir puslapis.

liberalas, – kalbėjo jis, – pradėčiau karą vien dėl šitų popierių. [...] – Ak, Aurelianai, [...] jei būtum liberalas, tiek būtum ir tematės biuletenių pakeitimą“. (ŠMV, p. 82–83)

Po rinkimų ir rezultatų skaičiavimo, paklaustas, kuriai partijai priklauso, Aurelianas atsakė: „Jeigu reikia kuo nors būti, tai būsiu liberalas, nes konservatoriai apgavikai“ (ŠMV, p. 83). Šia citata taip pat parodomi konservatorių partijos interesai, siekiai ir veiksmai. Tokių ir panašių įvykių, kurie gali būti ar yra laikytini istorinėmis detalėmis, kūrinyje yra ir daugiau: prasidėjęs karas, kurį Maggie Ann Bowers įvardija kaip „*Tūkstančio dienų karą* (1899–1902) ir valdžios žiaurumas, žinomas kaip *la violencia* (1948–58)“⁴¹. Minima autorė taip pat akcentuoja, kad „fiktyvi Buendijų istorija sudaryta iš realių istorinių įvykių, tokių kaip streikas bananų plantacijos regione 1928, kuris baigėsi smurtu“⁴². Iš to matyti, kad García Márquezas romano fikcijai suteikia konkrečių istorinių detalių taip akcentuodamas stebuklingą realizmą. Be to, galima „ pridurti tokią tezę: kuo toliau nuo Lotynų Amerikos vietų, kuriose vyksta Gabo aprašomi įvykiai, gyvena skaitytojai, skaitantys šio autoriaus knygas, tuo mažiau reali jiems ta tikrovė, apie kurią pasakoja jo istorijos, su kaupu pripildytos magiškujų elementų“⁴³. Turint omenyje, kad stebuklingo realizmo detalės akcentuojamos išimtinai Lotynų Amerikos rašytojams ir žinant, kad Lotynų Amerikos istorija nėra detalčiai žinoma Europoje, galima kelti prielaidą, kad visos kūrinyje pateiktos detalės gali būti suvokiamos kaip fikcija, kaip stebuklingos tikrovės dalis. Iš čia ir kyla vadinamasis stebuklingas realizmas – autoriaus mokėjimas realią tikrovę pateikti kaip fikciją, neatpažįstant įvykių, į juos nesigilinant ir priimant kaip suprantamą, išgalvotą romano dalį. García Márquezas akcentuoja stebuklą ir tikrovę kartu, nenurodydamas jokios šiuos du dalykus skiriančios ribos. Pasak paties autoriaus, *Šimtas metų vienatvės* – kitokios realybės kūrinys: „Imu savo giminaičių pasakojimus, anekdotus, istorijas ir viską supinu. Visi veikėjai yra tikri, visi įvykiai buvę, tačiau papasakoti ne taip, kaip jie vyko iš tikrųjų. Aš esu viską išgyvenęs, tačiau kitaip“⁴⁴.

Remiantis kritiku, paties autoriaus mintimis apie jo kūrinį, atsižvelgiant į Garcíos Márquezo biografinius faktus matyti, kad tikrų istorijos elementų, veikėjų charakterių tikrai yra romane, tačiau, kaip įprasta magiško(jo) realizmo poetikai, visi įvykiai, veikėjai modifikuoti, nepriskiriami tikrovei, fantazijai ar realybei. Jie tiesiog yra. Jie savitai yra pasakojime, mite ir varde.

⁴¹ Maggie Ann Bowers, *op. cit.*, p. 39.

⁴² Ten pat, p.39.

⁴³ Harald Irnberger, *Gabrielis Garsija Markesas: tikrovės magija*, iš vokiečių kalbos vertė Julija Navickaitė, Vilnius: Alma litera, 2008, p. 11.

⁴⁴ Ten pat, p. 15.

3. 1. 2. Magiškasis pasakojimas, vardas ir mitas

Aptariant Garcíos Márquezo magiško(jo) realizmo poetiką svarbu akcentuoti ne tik stebuklingą realizmą ir kaip jis pateikiamas kūrinyje, bet taip pat magiškojo realizmo reikšmę, jo ypatumus ir elementus romane. „Magiškojo realizmo“ terminas, anot Bowers, taikytinas literatūros kūrinių naratyvo analizei⁴⁵. Nagrinėjant Garcíos Márquezo kūrinį magiško(jo) realizmo aspektu ir siekiant išsiaiškinti šio rašytojo magiško(jo) realizmo poetiką, svarbu akcentuoti ne tik stebuklingo realizmo elementus, bet tyrinėti paties romano naratyvą.

Vardų vartojimas. Kalbant apie patį kūrinį, vienas iš svarbiausių dalykų – veikėjų vardai: Chosé Arkadijas Buendija, Ursula, Aramata, jaunasis Chosé Arkadijas Buendija, Aurelianas Buendija, Aureliano ir Pilaros Terneros sūnus pavadintas „Chosé Arkadiju, bet, kad nebūtų painiavos, ilgainiui pradėjo šaukti tiesiog Arkadiju“ (*ŠMV*, p. 34), Aurelianas Chosé – „didelio proto, kad, mokydamasis kalbėti, jau rašęs ir skaitęs“ (*ŠMV*, p. 104), Pulkininko Aureliano Buendijos ir nežinomų moterų vaikai – Aurelianas Arkaja, Aurelianas Pjovėjas, Aurelianas Liūdnasis, Aurelianas Ruginis ir kt. Šio veikėjo ir Santos Sofijos de la Piedad dvynukai – Chosé Arkadijas Antrasis ir Aurelianas Antrasis. Be šių vaikų,

[...] dar devyni pulkininko Aureliano Buendijos sūnūs buvo atvesti į Buendijų namus pakrikštyti. Vedė vaikus visokio amžiaus, visokių spalvų, bet visus berniukus, visus paženklintus vienatvės žyme, tad nebuvo abejonių dėl jų kilmės. [...] Neprabėgo nė dvylika metų, ir visi sūnūs, kuriuos pulkininkas Aurelianas Buendija paliko ir šen, ir ten per savo karo žygius, gavo Aureliano vardą ir motinų pavardę: jų buvo septyniolika. (*ŠMV*, p. 125)

Pastebėjusi, kad Buendijų šeimos dvyniai tarsi susirinkę visas blogiausias giminės savybes, Ursula duoda žodį, „kad ateityje nė vienas iš jos giminės nebus pavadintas Aurelianu ar Chose Arkadiju. Ir visgi, kai Aurelianas Antrasis susilaukė pirmojo sūnaus, ji neišdrįso prieštarauti tėvo valiai“ (*ŠMV*, p. 156). Aureliano Antrojo vaikų vardai – Renata Remedija (Makondiškai Mémè) ir mažasis Chosé Arkadijas. Be šių Buendijų šeimoje dar minimi trys vaikai: Amarata Ursula, mažasis Aurelianas ir Amaratos Ursulos vaikas bei Aureliano vaikas – Aurelianas. Akcentuojama ne tik giminės pavardės, bet ir vardo tąsa, kuri išsaugoma iki paties paskutinio vaiko gimimo kūrinyje:

[...] gimdyvės riksmą nutildė vyriškas stambaus naujagimio verksmas. Amarata Ursula pro ašaras pamatė, kad tai tikras Buendija – iš tų aukštų, galingų ir narsių Buendijų, kurie vadinosi Chosės Arkadijo vardu, iš tų plačiaakių aiškiaregių

---

⁴⁵ Žr. Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 3.

Buendijų, kurie vadinosi Aurelianais, suprato, kad jam lemta iš naujo pradėti Buendijų giminę, apvalyti ją nuo pražūtingų ydų ir vienatvės pašaukimo, nes per ištisą šimtmetį jis – vienintelis iš šios giminės – buvo pradėtas meileje. – Tikras žmogėdra, – tarė Aramata Ursula. – Tegu bus Rodrigas. – Ne, – pasipriešino jai vyras. – Jis vadinsis Aurelianu ir laimės trisdešimt du karus. (ŠMV, p. 331)

Tų pačių vardų vartojimas kūrinyje skatina sekti kūrinį, ypatingai veikėjus, jų veiksmus. Reikalauja skaitytojo atidumo nesumaišant, pavyzdžiui, Aureliano Antrojo ir Aureliano Buendijos veiksmų, charakterių, personažų ir panašiai. Todėl galima teigti, kad vardai *Šimte metų vienatvės* kuria individualią šio autoriaus magiško(jo) realizmo poetiką, nes jie – viena iš magiškojo realizmo detalių, kuri pritraukia, sutelkia ir išlaiko skaitytojo dėmesį. Kartu vardų parinkimas vaikams gali būti traktuotinas kaip neįtikimas dalykas, nes jie šioje giminėje iš esmės nekinta, nors laikas tęsiasi daugiau nei šimtą metų. Tokiu būdu akcentuojama tradicija tėvo, senelio, prosenelio vardą perduoti kūdikiui. Tai prilyginama garbei, atminimui, tuo tarsi parodoma, kad vaikas pripažintas tėvo. Pabrėžiama vardo svarba kūrinyje ir vardų gausa skatina sutelkti dėmesį ir nepamesti naratyvo eigos. Vardo davimas ir gavimas romane – vienas iš svarbiausių dalykų, nes taip mažiau akcentuojama veikėjų transformacija, išlaikomos panašios charakterių ypatybės. Toks vardų parinkimas – svarbi Garcíos Márquezo magiško(jo) realizmo poetikos ypatybė, nes parenkant vienodus, pasikartojančius vardus supinami veikėjai, įvykiai, jų seka, todėl skaitytojas turi sekti įvykius itin kruopščiai ne tik dėl neįtikėtinų nutikimų, bet ir dėl pasikartojančių veikėjų vardų.

Analizuojant *Šimtą metų vienatvės* magiško(jo) realizmo požiūriu, svarbi pasakotojo figūra ir tai, kaip pasakojimas pateikiamas skaitytojui. Prisiminus Maggie Ann Bowers mintį apie magiškojo realizmo pasakotojo pareigą skaitytojui⁴⁶, pastebėtina, kad romano naratorius šiame kūrinyje neakcentuoja savo nuomonės, tiesiog perteikia praeities, dabarties ir ateities įvykius skaitytojui:

Vaikus tiesiog pakerėjo fantastiški čigonų pasakojimai. Aurelianas, kuriam tada buvo ne daugiau kaip penkeri metai, visam gyvenimui įsimins Melkiadą tokį, kokį matė aną popietę: sėdi prie lango, švytinčio kaip įkaitęs metalas, ir jo žemas lyg vargonai balsas skverbiasi į pačias tamsiausias vaizduotės kerteles, o per skruostus jam srovėna prakaitas, tarsi nuo karščio išsilydę taukai. Vyresnysis Aureliano brolis Chosė Arkadijas perteiks šį stebuklingą reginį savo palikuonims lyg tradicinį šeimos prisiminimą. O Ursulai, atvirkščiai, šis vizitas paliko nemalonų įspūdį, nes ji įžengė į kambarį kaip tik tuo metu, kai Melkiadas iš netyčių sudaužė buteliuką su vario chloridu. (ŠMV, p. 9)

Laiko kaita skatina skaitytoją sekti kūrinį, pasakotojo keičiamas laikas – šokinėjimas iš dabarties į ateitį ir grįžimas atgal – tarsi sukuria pranašystės įspūdį. Veiksmožodžio būsimojo laiko vartojimo

---

⁴⁶ Žr. Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 25.

reikšmė nurodo dar neįvykusį faktą, kuris bus, tačiau tai dar nėra tikras įvykis. Tarsi kuriamas galimos ateities, galimų įvykių vaizdas.

Ir tuo pamokomu tonu čigonas ėmėsi moksliskai aiškinti cinoberio velniškas savybes, tačiau Ursula, nemaž nesidomėdama jo žodžiais, išsivedė vaikus poteriauti. Šis gailus dvokas niekad jai neišdils ir visada primins Melkiadą; [...] Amarata Ursula ir mažasis Aurelianas prisimins liūtis kaip patį laimingiausią savo gyvenimo laikotarpį; [...] Praslinks daug metų, ir berniukas dar tebeapasakos, – nors kaimynai jį laikys suvaikėjusiu seniu, – kaip Chosė Arkadijas pakėlė jį virš galvos ir, bemaž pakibęs ore, tarsi plaukdamas minios siaubu, leidosi velkamas į vieną šalutinių gatvelių; [...] kai Aurelianas Buendija iššifruos pergamentus, ir visa, kas juose surašyta nuo amžių ir amžiais nebeprisikartos, nes žmonių giminės, pasmerkto šimtui metų vienatvės, antrą kartą nepasireiškia šioje žemėje. (*ŠMV*, p. 9, 262, 246, 335)

Toks laiko kaitos naudojimas sustiprina Buendijų giminės išpranašautą likimą ir kelia skaitytojo susidomėjimą, skatina įsidėmėti šias būsimuoju laiku akcentuotas detales, nes pateikimas to, kas dar tik bus, pabrėžia šių elementų svarbą kūrinyje. Supinami skirtingi laikai pasakojant kasdieninį veikėjų gyvenimą, ypatingi ir unikalūs veikėjų bruožai, burtų motyvai pateikiami kaip realūs, tikri ir išsipildantys dalykai. Visa tai ir pati Buendijų giminės istorija sukuria netikėtumo įspūdį kūrinyje. *Šimte metų vienatvės* nepaliekama laiko abejoti, gilintis ir aiškintis įvykius, fantastinius veikėjų charakterius, nes stebuklingų, nelauktų ir netikėtų detalių, kurios supinamos su laiko kaita, pasakotojas neakcentuoja. Kiekvienas veiksmas, įvykis, veikėjo charakteris – egzistuojantis ir svarbus romano naratyvui, nes visi dalykai veda vienu keliu – Buendijų giminės pranašystės išsipildymo link. Visa tai čia pateikiama kaip išskirtinis, bet esantis ar būsimas dalykas. Neįtikimų įvykių gausa pasižymi vieta, kurioje vyksta veiksmas: „[...] aprašytame Makondo kaime senutės levitavo, diktatoriai puvo, bet niekad nemirdavo, o kaimiečiai bendravo su dvasiomis“⁴⁷. Vienintelio tokio kaimo (Makondo) ir unikalios veikėjo sugebėjimai tarsi sujungiami ir sustiprina magiškąjį realizmą kūrinyje, nesukuriant kontrasto tarp veiksmų, veikėjų ir vietos stebuklingų elementų. Pavyzdžiui:

Chosė Arkadijas Buendija, pats išmintingiausias žmogus visame kaime, taip išdėstė Makondo namus, jog kiekvienas, eidamas į upę vandens, nuvargdavo ne daugiau už kaimyną, ir taip nuovokiai ištaisė kaimo gatveles, jog per vidurdienio kaitrą visos trobos gaudavo po lygiai saulės. Per kelerius metus Makondas tapo pačiu tvarkingiausiu ir darbščiausiu iš visų iki šiol žinomų kaimų, kuriuose gyvena apie tris šimtus žmonių. Iš tikrųjų tai buvo laimingas kaimas – niekas čia dar nebuvo perkopęs per trisdešimtį, niekas čia dar nebuvo pasimiręs. (*ŠMV*, p. 11)

---

⁴⁷ „Ar magiškasis realizmas mirė? Naujoji Lotynų Amerikos literatūra“, *op. cit.*, p. 10.

Gebėjimas tokiu būdu išdėstyti kaimo namus, sutvarkyti gatves priskiriamas išminčiai, ne stebuklui. Reikia pasakyti, kad visame kūrinyje veikėjai pasižymi kokiomis nors ypatingomis galiomis, tačiau jos neaiškinamos, neįrodinėjamas atliktų veiksmų tikrumas. Įvykių, laikų kaita, pasakojime nuolat atsirandantys nauji veikėjai Buendijų pavarde – nepalieka skaitytojui laiko interpretuoti ar abejoti kūrinio.

Magiško(jo) realizmo poetiką Garcíos Márquezo kūrinyje *Šimtas metų vienatvės*, kaip jau minėta, sudaro laiko kitimas, veikėjų vardų kartojimas, tikrovės ir meninės tikrovės sampyna, kai į realių istorinių įvykių sukūrį įpinama pranašysčių, mito, papročių detalių.

Mito svarba. Vieni iš svarbesnių magiško(jo) realizmo poetikos elementų, naudojamų Garcíos Márquezo kūrinyje, yra mitai. Remiantis Jurijumi Lotmanu, reikia pasakyti, kad individuali rašytojo poetinė kalba gali būti gretinama su mitine erdve⁴⁸. Jis taip pat teigia, kad „būdinga mitologinei erdvei savybė modeliuoti *kitokius*, neerdvinius (semantinius, vertybinius ir t. t.) santykius. [...] Mitologinė erdvė visada nedidelė ir uždara, nors pačiame mite ir gali būti kalbama apie kosminius dydžius“⁴⁹. Taip atsitinka ir *Šimte metų vienatvės*. Čia visos legendos, fantazijos, istoriniai faktai, neįtikėtini įvykiai egzistuoja nedideliame Makondo kaime, kuriame gyvena apie tris šimtus žmonių. Akcentuojama Makondo įkūrimo legenda: „Jaunystėje Chosė Arkadijas Buendija ir keletas vyrų su žmonom, vaikais ir naminiais gyvuliais bei apyvokos rakandais perkopė tuos kalnus, tikėdamiesi išeiti prie jūros, tačiau, paklaidžioję dvejus metus ir du mėnesius, atsisakė savo ketinimų ir, nenorėdami grįžti atgal, įkūrė Makondo kaimelį“ (*ŠMV*, p. 12). Visas kūrinys perteikia vienos Buendijų giminės istoriją, jų santykius tarpusavyje, nurodomos vertybės (giminės vardas, kraujo ryšys, gimtieji namai) ir tai, kaip pasikeičia gyvenimo situacija jas pamiršus. Visą šeimos židinį saugojusi Ursula. Ji rūpinosi namais, vaikais, anūkais, svečiais. Namai pradeda irti, kai Ursula senatvės paguldoma į lovą, o po jos mirties:

[...] namai vėl nusmuko, ir jų jau nebegalėjo prikelti dargi tokia ryžtinga ir valinga moteriškė, kaip Amarata Ursula, kuri po daugelio metų, jau išaugusi į prietarų nepaisančią, linksmą, modernią moterį, tvirtai stovinčią abiem kojomis, atlapos duris ir langus, norėdama atgrasyti griovimo dvasią, vėl įveis sodą, išnaikins rudąsias skruzdėles, kurios jau dienos aky drąsiai rėplinės koridoriuje, ir veltui mėgins pažadinti užmigusių Buendijų vaišingumą. (*ŠMV*, p. 278)

⁴⁸ Žr. Kęstutis Nastopka, „Mitinis literatūros matmuo: mitopoetinė kritika“, in: *XX a. Literatūros teorijos. Vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams*, sudarė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, p. 150.

⁴⁹ Jurijus Lotmanas, *Kultūros semiotika*, sudarė Arūnas Sverdiolas, iš rusų kalbos vertė Donata Mitaitė, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 236.

Romane akcentuojama, kad tik puoselėjant senąsias vertybes, saugant šeimą ir namus Buendijų giminė su vienatvės žyme gali gyvuoti, o pamiršus prietarus ir pradėjus gyventi tenkinant savo aistras išsipildo šios giminės pabaigos pranašystė: „[...] Aurelianas ir Aramata Ursula paskutinius mėnesius gyveno susiėmę už rankų, ištikima meile sergėdami vaiką, pradėtą pasiutiškos aistros. [...] Apvertę berniuką kniūbsčią, jie pastebėjo, kad jis turi kažką daugiau, nei paprasti žmonės, ir pasilenkė pažiūrėti. Tai buvo kiaulės uodega“ (ŠMV, p. 330–331). Romanas pradamas išpranašaujant Buendijų likimą ir baigiamas pranašystės išsipildymu, kurio nuolat bijo Ursula. Taip tarsi įrėminama visos giminės istorija, o kartu ir pats pasakojimas. Galima būtų teigti, kad nubrėžiama galimų ir negalimų veiksmų riba. Kūrinyje pateikiamas bausmės faktas, kuri įvykdoma nepaisant to, kad jie „nežinojo tokio atsitikimo Buendijų giminėje, neprisiminė baisių Ursulos perspėjimų“ (ŠMV, p. 331). Tai gali būti siejama su Apokalipsės mitu, kai pabaiga yra išpranašauta, tačiau, praėjus kuriam laikui, pamirštama, o kartu, keičiantis vertybėms, papročiams, žmogaus pasidavimas gamtos instinktams ir aistrai priveda prie išnykimo ribos.

Kalbant apie mito svarbą Garcíos Márquezo kūrinyje paminėtina, kad „mito kalba yra analogiška tikrinių vardų kalbai: vardas nurodo vienintelį ir nepakeičiamą objektą, nediferencijuodamas reikšmės požymių. Orientavimąsi į tikrinius vardus Lotmanas laiko specifiniu ir meno, ir mito kalbos bruožu, o taip pat individualumo ir asmeniškumo ženklais [...]“⁵⁰. Prisimenant tikrinių vardų kaitą, vardo suteikimą *Šimte metų vienatvės* akcentuotinas neįtikimas jų vartojimas. Tie patys vardai persipynę, pakeičiami ir vėl gražinami, taip tarsi nėra pabrėžiamas veikėjo individualumas, asmeniškumas. Parodoma, kad Buendijų giminėje „Aurelianą“ keičia kitas „Aurelianas“, nes šis pasižymi tokiomis pačiomis savybėmis: „iš tų aukštų, galingų ir narsių Buendijų, kurie vadinosi Chosės Arkadijo vardu, iš tų plačiaakių aiškiaregių Buendijų, kurie vadinosi Aurelianais“ (ŠMV, p. 331). Tokiu būdu vyksta mito ir magiško(jo) realizmo sampyna. Donaldas L. Shaw straipsnyje akcentuoja, kad *Šimtas metų vienatvės* pateikia keletą mito variantų:

(1) Čia yra istorijų panašių į klasikinius ar biblinius mitus, ypač visuotinis Tvanas, bet taip pat Rojus, Septyni Marai, Apokalipsė ir šeimos dauginimasis, kuris su savo painia geneologija turi Senojo Testamento sąsajų; (2) čia yra veikėjų, primenančių mitinius herojus: Chosė Arkadijas Buendija, kuris yra tarsi Mozė; Rebeka, kuri yra kaip moteriškas Persėjas; Remedijos, kurios pakyla skrajoti baltomis drobėmis scenoje, kuri yra dviprasmiška, ne tik dėl Mergelės Marijos žengimo Dangun, bet, tiksliau sakant, dėl populiarių to įvykio perteikimų religinėmis žymėmis“; (3) Tam tikros istorijos turi bendrą mitinį charakterį, todėl jos turi savyje antgamtinių elementų, kaip ką tik minėtu atveju, ir taip pat, kai Chosė Arkadijo kraujas grįžta Ursulai; (4) visos istorijos pradžia, kuri yra randama kaip ir mite, taip ir smurto ir kraujomaišos pasakojime.

---

⁵⁰ Kęstutis Nastopka, *op. cit.*, p. 150.

Visi keturi, žinoma, susilieja, nes *Šimtas metų vienatvės* pasakoja įsteigimo ir pradžios pasakojimą, visas romanas yra pripildytas mitinės atmosferos. Nei vienas mitas ar mitologija nedominuoja.⁵¹

Galima būtų daryti prielaidą, kad šiame romane mitas nedominuoja, nors jų iš tiesų yra daug, tačiau jis papildoma magiško(jo) realizmo poetiką, nes supinami fikciniai veikėjai, kurių charakteriuose pastebimas tarsi universalus (biblijos veikėjų) charakterio bruožas, kuris pažymėtų antgamtiškas veikėjų savybes, jų išskirtinumą, o kartu magiškumą.

Romane nurodomas potvynio laikas ir padariniai:

Lijo keturis metus vienuolika mėnesių ir dvi dienas. [...] akyse gyvuliai krito dešimtimis, ir ji vos spėdavo į dalis kapoti tuos, kurie prigerdavo purve. [...] Makondas buvo griuvėsiais pavirtęs. Gatvių klanuose stirksėjo baldų nuolaužos, įvairiaspalviais irisais apžėlę gyvūnų kriauklai – paskutinis atminimas apie svetimšalių ordas, kurios išbėgo iš Makondo taip skubotai, kaip anksčiau buvo atbėgusios. (*ŠMV*, p. 253–257)

Rojumi laikytinas Makondas pačioje kūrinio pradžioje, kai čigonai stengėsi čia gyvenantiems žmonėms atskleisti pasaulio paslaptis:

Kada milžinas atkėlė skrynios dangtį, iš jos padvelkė lediniu šalčiu. Viduje buvo didžiulis skaidrus gabalas, pilnas daugybės burbuliukų, kuriuose spalvingomis žvaigždutėmis lūžinėjo vakaro šviesa. [...] – Čia didžiausias pasaulio deimantas. – Ne, – pataisė čigonas. – Čia ledas. Chosė Arkadijas Buendija, nieko nesupratęs, ištiesė ranką į ledo lytį, bet milžinas ją nustumė. „Sumokėk dar penkis realus ir čiupinėk sveikas“. [...] Sumokėjęs čigonui dar penkis realus, iškilmingai uždėjo ranką ant ledo lyties, nelyginant prisiekęs teisme liudininkas ant Šventojo Rašto, ir sušuko: – Tai didžiausias mūsų laikų išradimas. (*ŠMV*, p. 18)

Prisimenant Rojaus mitą, čigonus būtų galima prilyginti žalčiui, nes šie gundo Chosė Arkadiją Buendiją siekti žinių, t., y. pažinimo. Be to, reikia pasakyti, kad Makondo kaime žmonės nemirdavo, čia net nebuvo kapinių. Šiuo mitu Makondui suteikiamas stebuklingos vietos vaizdas, tačiau esamos, o tai akcentuotų atvykstantys čigonai, vanduo, sušaldytas į ledą, ir kiti civilizacijai būdingi išradimai.

Aiškindamasis pasaulio paslaptis, domėdamasis alchemija ir bendraudamas su čigonais, Chosė Arkadijas Buendija iš žymaus čigono Melkiado gavo pergamentą – „tai buvo Buendijų šeimos istorija, Melkiado smulkiai išpranašauta visam ateinančiam šimtmečiui“ (*ŠMV*, p. 334). Šis dokumentas siejamas su Apokalipsės pranašyste. Jame užfiksuotas kiekvieno Buendijų likimas ir pačios giminės pabaiga: „Amarata Ursula jam atsiėjo ne sesuo, o teta, ir kad Frensis Dreikas apgulė Rioačą, kad jie

⁵¹ Donald L. Shaw, „The Presence of Myth in Borges, Carpentier, Asturias, Rulfo and García Márquez“, in: Stephen M. Hartas, Wen-Chin Ouyangas, *A Companion to Magical Realism*, UK, Woodbridge: Tamesis, 2010, p. 53.

galėtų kits kito ieškoti klaidžiausiuose kraujo labirintuose, kol pagimdys mitologinę pabaisą, kuri užbaigs Buendijų giminę“ (ŠMV, p. 335). Mitu išpranašaujama lemtis, atskleidžiama paslaptis, numatomas Buendijų šeimos gyvenimas ir jo pabaiga. Paslapties, atskleistos mitu, pateikimas siejamas su magiškuoju realizmu, nes tai neįtikimas, būsimas įvykis.

Apibendrinant akcentuotina, kad sumaišius įvairius mitus, bibliinius, pranašų motyvus, mokslo, žinių poreikį, panaudojant vienodus vardus kuriamas neįtikėtinų, tačiau tikrų įvykių vaizdas. Visų šių dalykų sampyna yra dalis šio autoriaus magiško(jo) realizmo poetikos. Be abejo, nagrinėjant kūrinį svarbu aktualizuoti tai, kad visi minėti magiškos(ios) poetikos elementai yra susieti su kultūra ir civilizacija.

Kultūra ir civilizacija. Analizuojant romaną magiško(jo) realizmo aspektu, reikia prisiminti Ciplijauskaitės teiginį, kad magiškais realizmas sietinas su kaimo bendruomene, jos ypatybėmis⁵². Kūrinyje magiško(jo) realizmo poetika iš tiesų išryškėja per kaimo žmonių ir Makondo gyvenimo prizmę. Veiksmas vyksta mažame Makondo kaimelyje, kuriame, kaip minėta, gyvena apie tris šimtus žmonių. Civilizacija čia nepažįstama, todėl čigonai kaimo gyventojus stebina paprastais mokslo dalykais, tokiais kaip magnetai, lupa, ledas, tariama aukso dauginimo formule ir panašiai. „Vieną karštą vidurdienį su didžiąja lupa čigonai parodė stulbinantį reginį: gatvės vidury padėjo gabalėlį sausų žolių, nutaikė saulės spindulių pluoštą, ir – žolė užsiliepsnojo“ (ŠMV, p. 6). Tokiais mokslų išradimų demonstravimais viešai čigonai stebino ir stulbino kaimo žmones, kurie manė, kad tokie ir panašūs dalykai yra tolygūs stebuklui. Net Chosė Arkadijas, protingiausias kaimo žmogus, išdėstęs namus taip, kad žmonės, eidami vandens pavargdavo vienodai, tokiems mokslo išradimams suteikdavo neįtikėtinų ypatybių, pavyzdžiui, lupą sugalvojo naudoti tikslingai – karui:

jis su tikra mokslininko savimarša, dargi rizikuodamas gyvybe, įsigilino į tyrinėjimus. Norėdamas įrodyti, kokių nuostolių lupa gali pridaryti prieš kariuomenei, pats palindo po saulės spindulių pluoštu ir gerokai apdegė, o atsivėrę žaizdos labai sunkiai gijo. Jis buvo pasišovęs padegti ir savo trobą, bet žmona stojo piestu prieš tokį pavojingą bandymą. Chosė Arkadijas Buendija valandų valandas tūnodavo savo kambaryje, apmąstydamas naujojo ginklo strategines galimybes, ir net parašė stebinančiai aiškų ir neginčytinai įtikinamą šio ginklo panaudojimo vadovą. Paskui [...] nusiuntė paketą vyriausybei per žygūną. [...] Nors tais laikais nukakti į sostinę buvo beveik neįmanoma, tačiau Chosė Arkadijas Buendija buvo pasiryžęs, kai tik vyriausybė pašauks, sukarti šį kelią ir praktiškai parodyti karo vadams, kaip veikia jo išradimas, ir dargi asmeniškai juos pamokyti sudėtingo saulės karo meno. (ŠMV, p. 6–7)

Taip akcentuojamas šio veikėjo tikėjimas mokslu, nepaprasta lupos galia ir savo išmintimi bei atradimu. Chosė Arkadijas tarsi tiki, kad jo kaimas vienas iš pirmųjų pamatė šio daikto neįtikėtiną

---

⁵² Birutė Ciplijauskaitė, (a), *op. cit.*, p. 42.

savybes. Jis nieko nelaukdamas jį patobulina ne šlovės siekdamas, o tikėdamas, kad daro kažką gero ir naudingo visų labui. Tai akivaizdu, nes dėl lupos ypatybių išaiškinimo jis sužaloja save, net kyla mintis sudeginti namus.

Čigonų *stebuklų* demonstravimų pasisėkimas, kaimo žmonių tikėjimas bet koku dalyku kūrinys yra paaiškinami tuo, jog šie žmonės atskirti nuo civilizacijos. Visus reiškinius, daiktus, įvykius jie turi aiškinti ir kurti patys: „visą gyvenimą vaikai prisimins, kaip tėvas, ilgų nemigo naktų ir įnirtingos vaizduotės darbo pagraužtas, lyg drugio krečiamas, atsisėdo krikštasuolėje ir iškilmingai atskleidė jiems savo atradimą: – Žemė yra apvali kaip apelsinas“ (ŠMV, p. 8). Kaimo žmonės žinojo tokius daiktus kaip deimantas, bet neturėjo supratimo, kas yra ledas: „Chosė Arkadijas apstulbo, tačiau, žinodamas, kad berniukai tuoj pat laukia paaiškinimo, jis pradėjo ir sumurmėjo: – Čia didžiausias pasaulio deimantas. – Ne, – pataisė čigonas. – Čia ledas. Chosė Arkadijas Buendija, nieko nesupratęs, ištiesė ranką į ledo lytį, bet milžinas ją nustūmė“ (ŠMV, p. 18). Kalbant apie magiško(jo) realizmo poetiką kūrinys svarbu akcentuoti, kad būtent toks tikrų faktų vartojimas, remiantis vaizduote, nemiga, aiškinantis ir tyrinėjant galimas daiktų savybes, laikytinas magiško(jo) realizmo bruožu. Visa tai vyksta kasdieninėje Makondo tikrovėje ir neįprasti dalykai priimami kaip realūs ir tikri, o civilizacijoje žinomi reiškiniai čia priartinami stebuklo savokai. Tokiu būdu sukuriama Makondo kaimo vaizdas ir jo gyventojų supratimas priešingai realiai tikrovei. Taigi visas kaimas tampa neįtikimu objektu, kurį net sunku rasti:

Vos tik įkūrus Makondą, Chosė Arkadijas Buendija ėmėsi gaminti raizgus ir narvelius. Netrukus volungėmis, kanarėlėmis, čekais ir liepsnelėmis užtvindė ne tik savo namus, bet ir visą kaimą. Įvairiabalčių paukščių koncertai buvo tokie triukšmingi, jog Ursula, bijodama iš proto išsikraustyti, bičių vašku užsilipdė ausis. Kai pirmą kartą atvyko Melkiado šeimyna ir ėmėsi pardavinėti stiklinius rutuliukus nuo galvos skaudėjimo, Makondo gyventojai labai stebėjosi, kaip čigonai galėjo surasti jų kaimą, pasimetusį lygumų platybėse, ir šie prisipažino, kad jiems kelią nurodęs paukščių čiulbėjimas. (ŠMV, p. 12)

Kalbant apie kaimo ir miesto, kultūros ir civilizacijos skirtumus, svarbu paminėti Ferdinando Tönnieso teiginį, kad „[k]ultūra apima paprotį [...], religiją ir meną, o tuo tarpu civilizacijai būdingiausi teisė ir mokslas. Todėl pirmoji nurodo kaimą ir jo kultūrinę formą, o antroji – miestą ir jo civilizacinę konstrukciją“⁵³. Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys, kad kultūra *Šimte metų vienatvės* (papročiai, mitai, legendos, pranašystės) egzistuoja jau kaime. Miestas iš esmės atsiranda, kai gatvėms

---

⁵³ Cituota iš: Leonidas Donskis, „Lewisi Mumfordas: diskursyvinis miesto idėjos žemėlapis“, in: *Miestelėnai. Miestas ir postmodernioji kultūra*, sudarė Eugenijus Ališanka, Vilnius: Taura, 1995, p. 122.

suteikiami pavadinimai, kai atvyksta įgalioti vadžios atstovai. Taip tarsi parodomas kultūros ir civilizacijos neatitikimas. Kaimą sunku rasti, nes jo vieta nėra tiksliai nurodoma moksliniuose veikaluose ar žemėlapiuose. Be to, galima būtų teigti, kad Makondas tarytum slepiasi nuo civilizacijos, nuo pasauliui įprastų išradimų, nuo nepažįstamų žmonių. Magiškas realizmas tokioje terpėje skleidžiasi, nes kaime gyvi papročiai, tradicijos, paprasta kasdienybė gali būti stebuklinga. Pavyzdžiui, jame gali visą savaitę kartotis tas pats pirmadienis: „pastebėjau, kad šiandien, kaip ir vakar, dar pirmadienis. [...] Rytojaus dieną, trečiadienį, [...] – Tik pažvelk oran, pasiklausyk, kaip dūzgia saulė, – viskas lygiai taip pat, kaip vakar ir užvakar. Šiandien vėl pirmadienis. [...] Penktadienį, kai visi miegojo, Chosė Arkadijas Buendija vėl ėmėsi stebėti gamtos apraiškas, kol nebeliko jokių abejonių, kad šiandien vėl pirmadienis“ (ŠMV, p. 66–67). Tai vieta, kurioje iš pradžių nebuvo jokios valdžios. Pasirodžius korechidorui ir įteikus valdžios paskyrimo raštą, Chosė Arkadijas Buendija pasakė, kad „– Šiame miestelyje popieriais neįsakinėjama, – tarė, neprarasdamas savitvardos. – Įsidėmėkite visam laikui: mums nereikia jokio valdytojo, nes nėra ko valdyti“ (ŠMV, p. 49). Makondas realiai įkurtas kaimas, su neįtikėtina įvairia ir unikalia sistema, kur vyksta nepaprasti, bet įprasti nutikimai. Galima teigti, kad Garcíja Márquezas „[t]ikrus epizodus kartais pateikia lyg vaizduotės padarus, o apie pačius fantastiškiausius įvykius kalba taip natūraliai, jiems skirdamas vos trumputę užuominą, lyg tai būtų paprasčiausia, visų priimta tikrovė“⁵⁴. Apie nemigos ir atminties praradimą kūrinyje pasakojama, kaip apie ligą, kuri plinta per maistą ir gėrimą, todėl atvykusiems Makondo gyventojams

[...] neleisdavo nei valgyti, nei gerti, nes nebuvo jokios abejonės, kad liga plinta per maistą ir kad visi valgiai ir gėrimai Makonde apkrėsti nemigos bacilomis. Taip ši epidemija neišėjo už miestelio ribų. Karantinas buvo toks griežtas, jog vieną dieną į šią nepaprastą padėtį imta žiūrėti kaip į savaime suprantamą dalyką: gyvenimas vėl plaukė sena vaga, darbas vėl ėjo, kaip ir anksčiau, ir joks žmogus nebesuko sau galvos dėl nenaudingo įpročio miegoti. (ŠMV, p. 41)

Akcentuojama, kad nemiga visame Makonde yra įprastas, visiems priimtinas įvykis, plintantis labai įprastu būdu. Be to, nemigos priežastys išsiaiškinamos pačiu paprasčiausiu metodu – pasitarus tarpusavyje: „kai Chosė Arkadijas suprato, jog užkratas paplito po visą miestelį, jis sukviėtė šeimų galvas ir jiems papasakojo visa, ką žinojo apie nemigą, ir jie drauge apsvarstė, kaip užkurtus kelia epidemijai“ (ŠMV, p. 41). Kaime tiesiog nėra gyventojų panikos, gydytojų. Makonde žmonės paprastai ir lengvai sprendžia neįprastas, neįtikėtinas problemas. Romane *Šimtas metų vienatvės* tikrovė supinama su žmogaus tikėjimu savo galia išaiškinti Dievo egzistavimą:

---

⁵⁴ Birutė Ciplijauskaitė (b), *op. cit.*, p. 184.

Tuo metu Melkiadas jau buvo įamžinęs savo plokštelėse visa, kas Makonde buvo įamžinta, ir atidavė dagerotipijos laboratoriją Chosei Arkadijui Buendijai, kuris buvo įsikalęs į galvą kvailiausią mintį moksliskai įrodyti Dievo egzistavimą. Jis tvirtai tikėjo, kad, naudodamasis sudėtingu metodu, tai yra vieną ant kitos dėdamas trobos nuotraukas, padarytas iš įvairių vietų, anksčiau ar vėliau gaus Viešpaties Dievo paveikslą, žinomą, jei yra Dievas, arba vieną kartą užkirs kelią visokioms spėlionėms apie jo buvimą. (*ŠMV*, p. 46)

Pasakotojas pateikia vertinimą, kad tai – kvailiausia mintis, tačiau visas šis įvykis pasakojamas, kaip įprastas, kasdieniškas dalykas. Apskritai neįtikėtini, unikalūs ir antgamtiški Chosė Arkadijo Buendijos sugebėjimai, originalios mintys, idėjos, mokslo ir pasaulio paslapčių atskleidimo siekis kūrinyje pateikiami kaip suvokiamas ir tarsi įmanomas dalykas. Jis, protingiausias kaimo žmogus, gyvendamas Makonde, kuris yra atskirtas nuo civilizacijos, žino, kaip neužsikrėsti nemiga, kaip įkurti kaimą, kaip ir kam panaudoti naujausius atradimus. Tai veikėjas, kuris įkūnija tikėjimą ir neieško jo įrodymų, „kurio nežabota vaizduotė niekad nepaisė ribų, kūrybiniam gamtos genijui nustatytų, ir dargi ėjo toliau, į stebuklą ir burtų šalį“ (*ŠMV*, p. 5). Jau pačioje romano pradžioje tarsi pabrėžiamas ribų nepaisymas tarp tikrovės ir fantazijos, riba tarp gyvybės ir mirties taip pat užglaistoma Ursulos ilgaamžiškumu – ji nebegalėjo suskaičiuoti savo metų „iš teisybės Ursula jau seniai nebežinojo, kiek jai metų, bet nieku gyvu nenorėjo pasiduoti senatvei“ (*ŠMV*, p. 201). Be to, atmintis padeda Ursulai matyti akiai. Magiško(jo) realizmo poetiką kuria minėtos veikėjų savybės, ypatingi įvykiai ir neįprasta aplinka.

Pateikiant kultūros ir civilizacijos opoziciją romane, svarbu paminėti, kad Makondas po truputį virsta miestu, kuriame atsiranda ligos, valdžios sistema, tvanas, prasideda mirtys, karas. Iš to galima būtų spręsti, kad miesto fenomenai artimos nelaimės, o prisiminus biblinius miesto įkūrimo mitus matyti, kad „[...] bibliniam žmogui miestas buvo moralinio nuopolio ir sugedimo sinonimas. Geriausiai tai rodo žinomas pasakojimas apie Sodomą ir Gomorą“⁵⁵. Prisiminus, kad šio kūrinio veikėjų charakteriai neretai primena biblinius personažus, būtų galima teigti, kad kaimo virtimas miestu, tai – personažų nuopolio ir sugedimo priežastis. Panašiai teigia Waldemaras Crostowski: „Nors pasakojimas kritikuoja miestą, kritika nukreipta ne į patį miestą, bet į jame gyvenančių žmonių pažiūras“⁵⁶. Kaimui keičiantis ir tampant miestu, kinta papročiai, tradicijos, veikėjų vertybės, pažiūros ir panašiai. Todėl mieste keičiasi patys veikėjai. Ši kaita minėto autoriaus pateikiama kaip „blogio

---

⁵⁵ Waldemar Chrostowski, „Biblinė miesto vizija“, in: *Miestelėnai. „Tauros“ almanachas*, sudarė Eugenijus Ališanka, Vilnius: Taura, 1991, p. 11–12.

⁵⁶ Ten pat, p. 12.

pavojus⁵⁷. Galima būtų daryti prielaidą, kad kaimo virtimas miestu, žmogaus pasikeitimas ir prisitaikymas prie kitimo sąlygų veda Buendijų giminę pranašystės išsipildymo link.

Apibendrinant reiktų pasakyti, kad neįtikimų įvykių, istorinių detalių, mitų, vardų ir charakterių simbolika, vietos kaita – Garcíos Márquezo magiško(jo) realizmo poetikos unikalumas ir išskirtinumas. Rašytojas sintezuoja „stebuklingo realizmo“ ir „magiškojo realizmo“ ypatybes sukurdamas „magiško(jo) realizmo“ romaną, kurio poetika paveikė pasaulio literatūros raidą apskritai. Vienas iš tokių atvejų – lietuvių romanistas Saulius Tomas Kondrotas.

3. 2. *Žalčio žvilgsnis kaip žmogaus lemtis*

Sauliaus Tomo Kondroto romanas *Žalčio žvilgsnis* (1981) kritikų nemažai aptartas įvairiais aspektais. Magiško(jo) realizmo galimybę akcentuoja Ilona Gražytė-Maziliauskienė, kuri teigia, kad „Kondroto romanas skaitomas su pajautimu, kad jis yra daugiau negu pasakojimas, vedantis į vieną rašytojo tiesą“⁵⁸. Papildant teiginį, kad tai – daugiau nei pasakojimas, paminėtina, kad pagal *Žalčio žvilgsnio* romaną taip pat yra sukurtas režisieriaus Gyčio Lukšo filmas *Žalčio žvilgsnis* (1990). Juo vizualiai pateiktas kūrinys suteiktų magiška(ja)m realizmui gyvasties. Albertas Zalatorius straipsnyje „Žalčio žvilgsnio šaltis ir sugestija“ teigia, kad tai – kitoks romanas, nes skaitant jį reikia žinoti kaip skaityti, nepritaikyti asmeninio patyrimo, istorinių žinių ir panašiai⁵⁹. Apie magiškojo realizmo pasaulio egzistavimą Kondroto romane kalba V. Šiukščius, o A. Guščius pastebi Garcíos Márquezo poveikį Kondroto kūriniam⁶⁰. Brazauskas *Žalčio žvilgsnį* prilygina *Šimtui metų vienatvės* ir pateikęs šių romanų panašumus konstatuoja, kad Kondroto „romane vyrauja Lotynų Amerikos „naujajam romanui“ būdingos „magiškojo realizmo“, komunikacijos su skaitytoju strategijos, kurios padeda autoriui kurti mitologizuotą pasakojimą, sugrąžinti tikrovei stebuklingumo matmenį“⁶¹. Tad, galima būtų teigti, kad minėti autorių pastebėjimai priartina Kondroto romaną magiška(ja)m realizmui, o šiame darbe, pasitelkiant Maggie Ann Bowers teorines apibrėžtis, siekiama atskleisti šio romano poetiką.

3. 2. 1. Romano struktūra ir magiškasis pasakojimas

Nagrinėjant romaną kaip magiško(jo) realizmo kūrinį ir siekiant atskleisti šio realizmo tipo poetiką kūrinyje, svarbu akcentuoti *Žalčio žvilgsnio* naratyvo ypatumus. Visų pirma pažymėtina, kad

⁵⁷ Ten pat.

⁵⁸ Vygantas Šiukščius, *op. cit.*, p. 128.

⁵⁹ Žr. Albertas Zalatorius, „Žalčio žvilgsnio šaltis ir sugestija“, *Pergalė*, 1982, Nr. 2, p. 133–142.

⁶⁰ Žr. Alfredas Guščius, *Kintantis prozos pasaulis*, Vilnius: Vaga, 1985, p. 93–105.

⁶¹ Nerijus Brazauskas, *op. cit.*, p. 217–218.

Kondroto kūrinys – tarsi du kūriniai viename, t. y. pradžia ir jos tęsinys. Pirmoji romano dalis – *Atėjimo knyga I*, kurioje akcentuojama Meižių giminės pradžia ir pabaiga: „Mes buvome du grandinės galai: jis seniausias, aš jauniausias, visi kiti tarp mūsų“⁶². Pateikta tūkstantis aštuoni šimtai šešiasdešimt trečiųjų metų sukilimo data, kurią prisimena ir akcentuoja Kristupas: „Prieš trejetą metų, tai yra šešiasdešimt trečiaisiais, per karą, mes kiekvieną dieną laukėm sukilėlių, nes girdėjom, kad pro šias vietas jie trauks Prūsijos link“ (ŽŽ, p. 10). Ši data apibrėžtų konkrečią giminės istorijos pradžią. Be to, akcentuotina ir tai, kad minimą romano dalį sudaro mažesni skyriai, iš kurių keturi turi pradžios pavadinimą: *Pradžia (I)*, *Pradžia (II)*, *Pradžia (III)*, *Pradžia (IV)*, o kiti keturi pavadinimai nurodo pagrindinius kiekvieno skyriaus veikėjus, pavyzdžiui, „[p]ipiras“ (ŽŽ, p. 42). Taip akcentuojamas grafas Pipiras ir pabrėžiama jo svarba šiame pasakojime. Apskritai pateiktos keturios pradžios ir keturi tarsi nepriklausomi skyriai: *Meižis*, *Pipiras*, *Naujųjų laikų žmogus*, *Vandenu vestuvės*. Šie taip pat akcentuoja veiksmo pradžią, nes jais parodomos veikėjų veiksmų priežastys.

Kita romano dalis, pavadinta *II. Pirmoji amžinybės naktis*. Tai tarsi vieno veikėjo – Gaurusio Meižio istorija, kuris yra pagrindinė abiejų kūrinio dalių jungtis, nes jis – pirmoje dalyje vykusio išprievartavimo vaisius – Pimės ir grafo Pipiro sūnus. Šią dalį sudaro šešiolika skyrių, iš kurių beveik kas antras – *Meižis*. Kiti skyriai – kaip ir pirmoje dalyje – akcentuoja kitus veikėjus ir yra pavadinti su jais susijusiais vardais, pavyzdžiui: *Anusas*, *Kapitonas*, *Anelė*, *Teisėjas*. Visuose skyriuose kalbama pirmuoju asmeniu, vadinasi, veikėjai akcentuoja savas istorijas, tačiau kiekvienas skyrius tarsi papildo Gaurusio Meižio pasakojimą, kurį jis dėsto paskutinę savo gyvenimo naktį kalėjime kartu esančiam senukui. „– Pradėk nuo savęs, vaikeli. Tavo nutikimas, nuo savęs ir pradėk. Mudu juk visai nepažįstami. Pirmą sykį matomės. Ir paskutinį, tebūnie tau žemelė lengva. Kaip matau, vaikas tu geras. Širdis man plyšta pagalvojus, kad šiandien mėnuo tau paskutinį kartą patekėjo. Paskutiniam iš Meižių. Jeigu imsi pasakoti nuo savęs, aš lengviau suprasiu, kaip tu galėjai čia atsidurti“ (ŽŽ, p. 121). Skyriuose *Kapitonas* pateikiama kapitono Uozolo istorija, kurią jis išdėsto akcentuodamas savo tarnybinę pareigą – gaudyti nusikaltėlius. Skyriuje *Anusas* kapitono vaikas stengiasi akimis padėti Meižiui, kuriam jo tėvas tarsi dovanuoja laisvę pasiūlydamas nuvesti kalinį į Kauną: „Netikiu, kad Meižis nepabėgs. Aš žinau, kad kapitonas irgi privers rytoj eiti su juo į Belvederį: be abejonės, norės, kad matyčiau, koks jis šaunus. Tikiuosi, tas vaikinys nebus toks kvailas, kad patikėtų tėvu. Bent akimis duosiu jam ženklą būti atsargiam“ (ŽŽ, p. 237).

Visos romano dalys veikėjais ir jų veiksmais sujungiamos į vieną istoriją, kuri ir akcentuoja Meižių giminės sagą. Epiloge, paskutinėje romano dalyje, pateikiamas Anuso laiškas tėvui kapitonui

⁶² Saulius Tomas Kondrotas, *Žalčio žvilgsnis*, Vilnius: Tyto alba. 2006, p. 22. Toliau cituojant iš šio šaltinio skliaustuose rašoma santrumpa (ŽŽ) ir puslapis.

Uozuolui ir jo atsakymas sūnui. Čia atskleidžiama tarsi išpranašauta Lizano pareiga – palaidoti visus Meižius. Būtent Anusas identifikuoja Lizaną, nes šis Meižiui savo vardo neatskleidžia. Laiškas tėvui yra jungtis, kuri susietų kūrinio pradžią ir pabaigą. Lizanas sutinkamas romano istorijos pradžioje užbaigia savo misiją – praleidžia su Meižiu jo paskutinę gyvenimo naktį. Anusas savo laiške išdėsto šį magiškumu pripildytą įvykį ir siekia tiesos ir teisybės, užduodamas tėvui klausimus apie lemtingus Meižio gyvenimo įvykius.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad visi, tarytum, atskiri veikėjų gyvenimų momentai ir veiksmai iš tiesų sujungia romaną į vieną istoriją ir akcentuoja Meižio gyvenimą nuo vaikystės iki mirties. Kiekvieno veikėjo poelgis pagrindiniam veikėjui yra lemtingas ir reikšmingas. Visos detalės, kurios pateikiamos kūrinyje, pavyzdžiui, Anuso žvilgsnis Meižiui, gali reikšti gyvenimą ar mirtį. Akcentuojant šias detales skirtingų veikėjų pasakojimai sujungia atskirus skyrius į vientisą istoriją, o tai galėtų būti artima magiško(jo) realizmo poetikai. Carpentiero teigimu, „[v]iskas, kas keista, viskas, kas stebina, viskas, kas išvengia nustatytų normų, yra stebuklinga“⁶³. Atsižvelgiant į Kondroto romano *Žalčio žvilgsnis* naratyvo formą, galima būtų teigti, kad keturios pradžios iš tiesų nėra įprastos romanui. Pateiktas beveik kiekvieno veikėjo asmeninis požiūris iš jo paties perspektyvos taip pat retai pasitaikantis lietuvių romanistikoje. Tokia naratyvo specifika akcentuojama magiško(jo) realizmo poetika, kurios ištakos slypėtų *Šimte metų vienatvės*.

3. 2. 2. Veikėjas tarp gamtos, kultūros, civilizacijos ir tikrovės

Žvelgiant į Kondroto romaną *Žalčio žvilgsnis* per magiško(jo) realizmo prizmę, svarbu aptarti vietą ir jos reikšmę. Visų pirma kūrinyje pateikiamas vienkiemis: „Anksčiau jis gyveno vienkiemyje, vadinamojoje Meižynėje“ (ŽŽ, p. 110). Po to akcentuojami miestelių pavadinimai: „Tas Čekiškės kelias pernelyg dulkėtas. Mes visi beveik kaip malūno darbininkai. Antai ties ažuolu jau tiltas per Dubysos upę. Už jo Seredžius – dvi eilės namelių, išsidėsčiusių abipus grįstkelio [...]“ (ŽŽ, p. 128). Taip pat minimas Belvederio kaimas, Stanislavo miškas, Vilkija. Tai vietos, kur veikėjai gyvena ir veikia. Kauno miestas kūrinyje tarsi tikslo ir laisvės simbolis Gaurusiui Meižiui: „Taip jis ir pasakė: jeigu aš nuvesiu į Kauną tą žmogų, kuris turi būti kuo greičiau tenai pristatytas, ir įteiksiu kalėjimo viršininkui laišką, man viskas bus dovanota. Visos mano kaltės. Ir aš galėsiu pradėti gyvenimą iš naujo“ (ŽŽ, p. 161). Tačiau nuvykęs į Kauną, Meižis yra uždaromas į kalėjimą. Galima būtų daryti prielaidą, kad kaimo, miestelių vietovėse žmogus yra laisvas, nors ir slepiasi nuo teisingumo. Miestas

⁶³ Cituota. iš: Nerijus Brazauskas, *XX a. lietuvių modernistinis romanas: raidos ir poetikos linkmės*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 212.

kūrinyje pateikiamas kaip kalėjimo vieta, ten baigiasi gyvenimas: „Ėjau tuščiomis gatvėmis, sulytas ir vargas, nežinojau gerai, kurion pusėn einu, ar teisingai, ir nesutikau nieko, ko galėčiau pasiklausti. Gatvės turėjo pavadinimus, bet aš nepažinojau šito miesto“ (ŽŽ, p. 241). Radęs gubernatorių ir įteikęs jam savo laisvės laišką, jis išgirdo savo nuosprendį: „Vedybas reiks atidėti. Bijau, kad su visam“, – jis nusišypsojo, ir tada supratau, kad iš jo nebeištrūksiu. „Aš pakarsiu tave“ – toks buvo jo šypsenos vardas“ (ŽŽ, p. 243). Miesto vaizdas taip pat galėtų būti siejamas su bibliiniu Kaino mitu: „[...] Kainas nužudo Abelį ir už bausmę yra pasmerkiamas klajoti. Vėliau Kainas ir jo giminė dykumoje pastato pirmąjį miestą. Štai kodėl Kainą neabejotinai galime laikyti įkūrėju ir tėvu miesto, [...] suvokiamo kaip žmogiškojo susvetimėjimo ir bausmės vieta“⁶⁴. Bausmės vieta romane tapatinama su Kaunu. Kalbant apie vietos reikšmę veikėjams svarbu akcentuoti Maggie Ann Bowers studijoje pateiktą Jacko Hodginso aiškinimą, kad „gyventojų sąryšis su gamta skatina juos prarasti kontaktą su miesto tikrove ir visuomenės gyvenimu“⁶⁵. Kontaktas su gamta, laukiniai instinktai, visuomenės taisyklių ir normų nepaisymas šiame romane akivaizdūs. Prisiminus Tönnieso kultūros ir civilizacijos atskyrimą, matyti, kad kultūrai čia itin svarbus gamtiškasis žmogaus pradai, paklusimas jam. Akcentuojamas Gaurusio motinos negalėjimas ir nenorėjimas valdyti savų kūniškų geidulių:

[...] motina naktį vienais marškiniais išslysdavo pro duris ir grįždavo švintant, šlapia nuo rasos ir šypsodamasi. [...] Kaip ir tada, ji vėl nusirengė, bet šį sykį nesustojo pievoje, o nužengė toliau. Ėjo labai tiesiai ir greitai, galima sakyti – skubėjo. Tiesiai į šienpjovių balsus. Jau pasimatė jų laužas ir jie patys. Viešpatie, galvojau, negi ji nemato, kur eina? Negi ji eis tenai tokia? Bet ji matė. Dar nepriėjęs paleido iš rankos marškinius ir dabar jau visai nebegalėjo niekuo prisidengti. (ŽŽ, p. 140)

Atitolimas nuo visuomenės ir priartėjimas prie gamtos taip pat pabrėžiamas Reginos, Gaurusio sužadėtinės, charakteriu, kai ji atsiduoda vyrams iš gailesčio:

Ak Gaurusi, – kalbėdavo ji, įbedusi akis į mano veidą, – jie pasigauna mane vakarais, jie dreba, lyg sirgtų ir turėtų karščio, jie apkabina mane ir bučiuoja. Jie prašo, kad įsileisčiau juos naktį, ir šnabžda meilūs žodžius. Jie man žada viską, ko tik aš panorėsiu. [...] Man jų gaila, Gaurusi, – sako ji. – Jie tokie silpni ir bejėgiai, visai silpni. Aš šypsau ir leidžiu jiems daryti, ką tik jie nori. Bet jie nori kažko daugiau. Nori, kad juos mylėčiau. O aš myliu tave, Gaurusi. (ŽŽ, p. 194)

O ir pats Gaurusis Meižis labiau priklauso gamtai, kuri siejama su kultūra. Jis negali sulaikyti savo aistros ugniai, padega įtėvių namus. Be to, iškeliamą versija, kad jis pats padegė ir tėvų namą. Jo

⁶⁴ Leonidas Donskis, *op. cit.*, p. 99.

⁶⁵ Maggie Ann Bowers, *op. cit.*, p. 51.

nusikaltimai kyła, nes jis nesugeba suvaldyti savo rankų: „Aš dar nieko nežinojau, o jie jau žino, kad mano rankos ima mane savo valdžion“ (ŽŽ, p. 151). Be to, akcentuojamas rankų padarytas nusikaltimas, kurio Gaurusis Meižis tarytum pats nesuvokia:

[k]ai rankos galų gale pradeda judėti, tai atrodo, kad jos tik virptelėjo ant suolo, daugiau nieko, tik truputį suvirpėjo. Bet kodėl tada raudonas, tirštas kaip upės dumblas kraujas pliaupia iš perpjautos gerklės ant stalo, ant svogūnų laiškų, ant kumpio, tyliai apsemia monetas ir suraikytą rupių duoną? [...] Štai tokia velniška mano rankų galia. (ŽŽ, p. 151)

Gyvuliškumą taip pat akcentuoja kapitonas Uozolas kalbėdamas apie savo sūnų: „Mane, pavyzdžiui, erzina sūnaus gyvybingumas. Tame netvarkingame kūne glūdi kažkas gamtiška, net gyvuliška. [...] Atrodo, kad tie pavidalai, kurie per ranką patenka į popierių, gimsta galvai visai nedalyvaujant, kažkur kūno gelmėje. Tai daugiau negu paprastas laisvalaikio leidimas, tas piešimas pernelyg primena skausmingą gimdymą“ (ŽŽ, p. 133). Nepaprastas Anuso galias sukelti nepaaiškinamą aistrą patiria ir teisėjo žmona Anelė: „Mane vėl nutvilkė kaitra, daug karštesnė už krosnies kaitrą, nes svilino ne vien tik kūno paviršių, bet ir raumenis, kaulus, nervus, kraujagysles, degė gaisru galvoje. Rodės mano širdis apsitraukia suodžių ir pelenų plėnimis, ir dabar tik toks pat žmogus kaip šitas vaikas, turintis tiek jėgos, tegalės vėl padaryti mane, kokia buvau“ (ŽŽ, p. 209). Apskritai dauguma romano veikėjų artimi gamtiškajam pradui, pagal Tönnieso koncepciją – kultūrai. Civilizacijai būtų priskirtinas kapitonas Uozolas ir Teisėjas, nes jų pavadinimai nurodo egzistuojančią sistemą.

Remiantis Tönnieso kultūros samprata, galima būtų teigti, kad kūrinyje, kaip ir *Šimte metų vienatvės*, pateikiamas ėjimas iš kultūros civilizacijos link. Romane parodomas žmogiškų savybių žlugimas, žmogaus viliojimas civilizacijos sukurtais dalykais. Grafas Pipiras pasiūlo kunigui Pelužiui leisti lankytis jo pasaulietiškoje bibliotekoje, jeigu šis pakeis Pimės ir Kristupo nuomonę dėl vestuvių. Kunigas pamiršta savo pareigą ir sutinka taip padaryti dėl galimybės skaityti knygas. Civilizacijos siekis, jos poveikis parodomas ir Albo veikėju:

Kuo daugiau Albas skaitė, tuo labiau bjaurėjosi ligšioliniu savo gyvenimu, tai yra tąja tikrove, kuri nuo mažens jį supo. Visa, kas anksčiau jo akyse buvo verta pagarbos ir reikšminga, nublanko, prarado pirmąją vertę, viskas atrodė šiek tiek nešvaru ir padėvėta prieš tikrą, šviesią idealiąją būtį, prieš kultūrą. Kas yra šie namai, padvisę česnakais ir surūdijusiomis silkėmis, su sienomis, išgriaužtomis vabzdžių, kas yra tie vabzdžiai? (ŽŽ, p. 104)

Apibendrinant reikėtų prisiminti Ciplijaukaitės mintį, kad pragmatiškumas ir racionalumas svetimi magiškajam realizmui, nes pastarasis atsiskleidžia tautosakoje ir kaimo bendruomenėje⁶⁶. Matomi neįtikėtini geismų protrūkiai, savęs nevaldymas, aistrų proveržis, kuris artimas nuo gamtos neatitrūkusiam žmogui. Šis, kaip Gaurusio mergina, be jokios abejonės, tiki visais žmonėmis. Racionalumas kūrinyje įvardijamas kaip silpnybė: „Racionalų žmogų veikia protingi argumentai, jį galima įtikinti, ir įtikinti visai priešingais dalykais, negu jis iki tol tikėjo“ (ŽŽ, p. 78). Keliamas tokio žmogaus moralės atsparumo klausimas, abejojama jo morale. Vietos reikšmė šiame romane itin svarbi, nes kaimo vietovės artina žmogų prie gamtos, papročių, kultūros, o kartu prie aistros, kuri čia akcentuojama kaip kiekvieno atskiro veikėjo gyvenimo paspartis ir tikslas. Tuo tarpu civilizacija, miestas pabrėžia žmogaus gyvenimo pabaigą (Albo bendravimas su grafu Pipiru ir žinių gilinimas priveda jį prie savizudybės, kunigas sulaužo savo pareigą, Gaurusio tėvai miršta pasistačius namą, Meižis, nuvykęs atgauti laisvės į Kauną – pasodinamas į kalėjimą ir pakiriamas. Taip tarsi sukuriamas kaimo – magiškos vietos – vaizdas, kuriame žmonės savo nepatyrimu patiria laisvę, išgyvena ir išpildo savo aistrų troškimus. Galima būtų teigti, kad *Žalčio žvilgsnis* – tai romanas, kuriame akcentuojami įvairūs dalykai: aistra, kuria dega jaunasis grafas Pipiras, Anusas, Kapitonas Uozolas ir kiti; kūniškų geidulių troškimas, kurio net nesistengia suvaldyti Gaurusio motina ir nusikaltimai, kurie yra viso to pasekmė. Šie įvykiai atskleidžiami Meižių giminės istorijoje, kuri trunka apie šešiasdešimt metų, be to, nurodomas konkretus laikas (1863–1910), detalizuojama vieta: Raseinių, Seredžiaus, Kauno apylinkės. Prie aiškiai apibrėžto laiko ir vietos pateikiami neįprasti veikėjų paveikslai, kurie nors ir skirtingi, tačiau juos jungia aistros jausmas, lemiantis jų elgesį, charakterį, veiksmus, kurie byloja magiško(jo) realizmo poetiką.

Vardai. Kondroto romanas *Žalčio žvilgsnis* magiška(ja)m realizmui galėtų būti priartinamas ne tik dėl vietos, bet ir dėl veikėjų vardų vartojimo. Pabrėžiama Meižių giminės pavardė akcentuoja du veikėjus – Kristupą ir Gaurusį Meižius. Jų vardai nėra dažnai pateikiami, o Gaurusis netgi klausia: „Močiute, kodėl mane vadina ‚Gaurusis?‘ Ar mano toks vardas? Ne, vaikiuk. Kai tu gimei, tai iškart su juodais plaukais. Todėl taip ir praminė“ (ŽŽ, p. 127). Abu veikėjai tos pačios giminės atstovai, tačiau jų istorija ir paskirtis kūrinyje yra skirtinga. Retai minint jų vardus, gali kilti abejonių, kuris iš Meižių atlieka vieną ar kitą veiksmą. Tai skatina skaitytoją sekti veikėjus, jų poelgius, fiksuoti atsitikimus, nes tik būdamas aktyvus skaitytojas gali pastebėti šių dviejų personažų pasikeitimo momentą. Apskritai Kondroto romane tikrais vardais vadinami tik keletas veikėjų – Anelė, Regina, Albas, Anusas, Pimė. Kiti pavadinti asmenvardžiais, kurie atitinka jų charakterio ypatybes, tarnautojo

⁶⁶ Žr. Birutė Ciplijauskaitė, „Socialistinis ir magiškasis realizmas: už – ar demaskavimas?“, in: Idem, *Literatūros eskizai*, Vilnius–Kaunas: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1992, p. 42.

pareigas, tik jiems būdingas savybes. Žalios akys ir juodi plaukai apibrėžia Gaurusio motinos vaizdą, Lašukas, kurio tikroji pavardė Pivorius, Kapitonas Uozolas, Teisėju vadinamas Kramonas, grafas Pipiras, kurio tikrasis vardas – Emilis Žilinskas. Kaip matyti, kūrinyje pateikiami kai kurių veikėjų asmenvardžiai, tokiu būdu tarsi atskleidžiama skaitytojui jų tikroji tapatybė, tačiau tik trumpam, tarsi parodant, kad šie personažai realūs, nes turi tikrovėje egzistuojančius vardus. Vardų kaita „ir tam tikrų bruožų iškėlimas laikytinas magiška formule, parodančią žmogaus likimą“⁶⁷, akcentuojančią jo asmenybę, išskirtinumą. Asmenvardis suteikiamas ir dar vienam veikėjui – Lizanui, kuris figūruoja kūrinio pradžioje ir pabaigoje. Kitų veikėjų jis dar vadinamas pasakotoju, nes pasakoja negirdėtas, juos linksminančias nematyto pasaulio istorijas.

Ir jis ėmė pasakoti apie šalis, kur knygos spaudžiamos ne tik mokytiems vyrams, bet ir vaikams, ir jos padabintos puikiais paveikslėliais, ir tose šalyse labai daug vaikų, jas skaitančių. Jis pasakojo apie nuostabius dalykus, aprašytus tose knygose, ir Pimė aikčiojo iš susižavėjimo. Jis pasakojo apie kraštus, kur gaidžiams prie pentinų pririšami peiliai ir jie šimtų žmonių akivaizdoje užmuša jais vienas kitą (Pimei ištryško ašara), o visi žiūrovai juokiasi ir šokinėja iš džiaugsmo. „Aš ten buvau, – sakė Lizanas, – kur žmonės, vyrai ir moterys, seni ir jauni, Joninių naktį išsirengia nuogi ir šoka aplink ugnį [...]“. Lizanas kalbėjo, kad jis pabijojęs lipti į debesis remiančius kalnus, nes ten gyvena atšiaurios gentys [...]. (ŽŽ, p. 94–95)

Šis veikėjas tarsi sujungia tikrovę ir fikciją, gyvųjų ir mirusiųjų pasaulį:

Aš numiriau prisivalgęs šungrybių, ir mane palaidojo. Bet, ačiū Dievui, ne pats išsikasiau sau duobę. Pats nebūčiau kasęs tokios negilios. Naujasis duobkasys pasirodė nerūpestingas vaikinai, nepažįstas mūsiškio grunto, todėl kai atsibudau grabe po žemėmis, man nebuvo sunku prasigauti į orą. Buvo praėjusi viena naktis nuo laidotuvių. Nusipurčiau nuo drabužių žemes ir patraukiau į vakarus, paskui į šiaurę, kol apėjau daugybę kraštų ir pamačiau galybę žmonių, šnekančių nesuprantamomis kalbomis. Man buvo labai lengva keliauti, niekas neslėgė mano širdies. Mat siela jau buvo palikusi mano kūną. (ŽŽ, p. 93)

Lizano pasakojimai apie kitas pasaulio vietas kūrinio veikėjams atrodo kaip pasakos, neįtikinamos istorijos. Šio veikėjo egzistavimas pasaulyje po mirties – taip pat neįtikimas dalykas. Be to, Lizanas tarytum įrėmina pasakojimą palaidodamas visus Meižius (senolį – seniausią iš Meižių ir Gaurusį Meižį, išklaUSDamas jo pasakojimą paskutinę gyvenimo naktį kalėjime). Kalbant apie šio veikėjo asmenvardį, svarbu akcentuoti ir tai, kad net po mirties prisikėlęs ir neturėdamas sielos, jis turi tikrinį vardą, o tuo tarpu kai kurie kiti veikėjai, susiję su lemtingais įvykiais, tikriniais vardais nevadinami.

---

⁶⁷ Nerijus Brazauskas, *op. cit.*, p. 217.

Apibendrinat galima būtų teigti, kad tikrinių vardų vartojimas ir nevertojimas kalbant apie veikėjus pabrėžia jų magiškas savybes, jų likimo lemtį ir pareigą. Be to, skatina skaitytoją sekti kūrinio veikėjų asmenvardžius ar jų pavadinimus pagal išskirtinius bruožus, juos atsiminti, įsidėmėti, nes tai sąlygoja veikėjo veiksmus ir jų motyvus. Be to, reikia akcentuoti ir tai, kad veikėjai nėra pastovūs, tai jie atsiranda, tai dingsta ir vėl grįžta į pasakojimą (Lizanas). Jie yra magiški personažai.

Mitas. Nagrinėjant magiško(jo) realizmo poetikos ypatybes romane *Žalčio žvilgsnis* akcentuotinas ne tik tikrovės ir fikcijos santykis, bet taip pat mito svarba kūriniui. Aptarus vardo reikšmę ir prasmę, matyti, kad veikėjui duotas vardas ar kitoks pavadinimas, skirtas tik jam vienam pavadinti. Tai atskiria veikėjus vieną nuo kito, nesvarbu, ar tai būtų tikrasis jo vardas ar pravardė, sugalvota pagal to veikėjo savybes. Asmenvardis pabrėžia žmonių individualumą, asmeniškumą, kaip teigia Lotmanas, taip reiškiamą mito kalba⁶⁸. Galima būtų teigti, kad šiame kūrinyje pateikiamas Ievos ir Adomo mitas, be to, paminėtina, kad mitas visų pirma ir perduodamas per konkrečius veikėjus. Taip apie Nojaus laivą galvoja grafas Pipiras „Grafo mintys sukosi apie tvaną ir Nojų, kuris ne tuščiai statė savąjį laivą taip ilgai, kone šimtą metų. Ne, Nojus norėjo nutęsti pasaulio tvaną, užvilinti jį, nes jautė, jog ne be reikalo Dievas jam liepė statyti arką [...]. Mintyse Pipiras vaizdavosi esąs Nojus, vilkinąs arkos statybą“ (ŽŽ, p. 65–66). Jis tarytum siekia apgauti Dievą. Religinė tematika apskritai dažna kūrinyje. Veikėjai tiki Dievu, yra pamaldūs, su juo kalbasi, tačiau Dievas vis tiek jiems siunčia bausmes, apie kurias perspėja žalčio žvilgsnis. Visi grafo Pipiro tarsi bijo, jis turtingas, kilmingas, vadinasi, gali daryti, ką nori, nes jo kaltės bus išperkamos pinigais ar aplankius nuskriaustą žmogų – atleistos. Pipiras tarytum jaučiasi stipresnis už Dievą, nes įsivaizduoja galintis jį apgauti. Galima būtų teigti, kad už jo perdėtą didybę Dievas jam siunčia bausmę – meilę ir aistrą Pimei: „Pažvelgęs spintos veidrodin, išvydo, kad net tamsoje jo akys blausiai spindi, tarsi žalčio“ (ŽŽ, p. 69). Tokį pasikeitimą savyje grafas pamato po to, kai netikėtai išvysta Pimę. Jis tarsi įkūnija žalčio esmę – gundymą. Siekia slapta išardyti Kristupo ir Pimės vestuves susitardamas su kunigu, skatina merginą atsisakyti tekėti už Meižio siūlydamas jai kitokį gyvenimą, tykoja ir netikėtai užpuolęs jaunavedžius, išprieivartauja jaunąją. Bausme grafiui šią aistrą galima pavadinti todėl, kad jis neberanda ramybės mylėdamas Pimę ir nebus laimingas, nes ji jam nepasiekiamas.

Žalčio žvilgsnį ir patį žaltį taip pat galėtų įkūnyti Gaurusio Meižio motina: „Mano motinos akys buvo žalios kaip tos Bohemijos stiklinės, iš kurių taip smagu gerti degtinę. Žalios, visą laiką pusiau primerktos, su ilgomis blakstienomis“ (ŽŽ, p. 137). Ji turėjo žalias akis ir nenumaldomą kūnišką aistrą, kurią eidavo numalšinti į laukus, pas šienpjuovius. Ši aistra ją ir pražudė „– Dievas ją nubaudė, Meiži.

---

⁶⁸ Kęstutis Nastopka, *op. cit.*, p. 150.

Taip ir buvo tikriausiai. Mano motina pasijuto serganti, ir greitai jau bet kas galėjo tai matyti [...]. Mano motina puvo“ (ŽŽ, p. 141). Reikia pasakyti, kad šiame romane akių spalva ypatingai svarbi. Daivos Aliūkaitės teigimu, „[ž]alčio simbolio semantiniam laukui priklauso ir S. T. Kondroto manipuliavimas žalia spalva. *Žalia* [...], etimologiškai susijęs su žodžiu *žaltys* [...]“⁶⁹. Kaip teigia Erika Drungytė, „Ir gyvatės, ir žalčio pavadinimas siejami su gyvybės semantika: šaknis *gyv-*: *gyvata*, *gyvas*, *gyvenimas* ir pan., šaknis *žal-*: *žalias*, *želti* ir pan“⁷⁰. Galima būtų teigti, kad pasitelkiant žalią spalvą *Žalčio žvilgsnyje* sustiprinamas akių vaizdas, lyg ir kuriama nuoroda, kad tokios akys – žalčio akys, pabrėžiančios žalčio žalumą ir gundymą.

Žalčio žvilgsnis pasirodo ir paskutinėmis Meižio gyvenimo akimirkomis: „Žaltys! Žiūrėk, senuk, žaltys į mus žiūri! [...] Tenai, danguje. Jo akis“ (ŽŽ, p. 244). Žalčio akį Gaurusis Meižis pamato vietoj saulės savo mirties rytą. Tai tarytum mirties pranašas, atsiųstas už Meižio padarytus nusikaltimus, už jo nesugebėjimą valdyti savęs. Kūrinyje žalčio akys pranašauja veikėjo likimo pabaigą ar aistros pradžia, kuri yra visų nusikaltimų, bausmių priežastis.

Kalbant apie mito svarbą reikia paminėti ir Lizano pranašystę, kad jis palaidos visus Meižius:

– Niekaip nesuprantu, iš kur tokių žmonių atsiranda. Na, nieko. Aš jus visus palaidosiu. [...] – Nepalaidosi visų. – Kodėl? – Todėl, kad tu jau per senas [...]– Ką tu išmanai, Lizanai, – pasakiau aš. – Mūsų didelė giminė. – Na tai kas? O ką tu, toks snarglius, gali apie tai išmanyti? – [...]. – Negali žmogus gyventi be jokių aistrų. Kuo čia dėta giminė? (ŽŽ, p. 30)

Tai galėtų būti sietina su Apokalipsės mitu, nes išpranašaujama visos giminės lemties pabaiga, o taip pat akcentuojama jos priežastis – aistra. Mitas taip pat sujungia realų ir anapusinį pasaulį, kai Kristupas Meižis girdi iš anapus ateinančius prosenelius pasiimti jo senolio. Jungtimi tarp būties ir amžinybės galėtų būti laikytinos ir bitės, nes jaunas Meižis prašo bičių, kad šios neišeitų kartu į kitą pasaulį su senoliu. Siekiama jas perspėti, tarytum bitės nejaustų ribos tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulio.

Tikrovė fikcijoje. Kalbant apie Kondroto kūrinį ir tyrinėjant jo magiško(jo) realizmo poetiką romane *Žalčio žvilgsnis* atkreiptinas dėmesys į stebuklingo realizmo detales. Kaip jau minėta, stebuklingas realizmas vartojamas Lotynų Amerikos rašytojų romanuose, tačiau kalbant apie *Žalčio žvilgsnį* taip pat galima pastebėti, kad Kondroto sukurtoje fikcijoje egzistuoja tikrovės faktai. Ryškiausias iš jų – tikslios vietovės, veikėjų asmenvardžiai. Pavartoti konkrečių vietų tikriniai pavadinimai: Seredžiaus, Vilkijos, Kauno ir panašiai suteikia romanui tikrovės vaizdą, gali skatinti

⁶⁹ Daiva Aliūkaitė, „Mitinės dimensijos S. T. Kondroto romane „Žalčio žvilgsnis““, prieiga per internetą: <http://filologija.vukhf.lt/2-7/aliukaite.htm>, [žiūrėta 2012-05-02].

⁷⁰ Erika Drungytė, „Žalčio figūra: iš mitologinės erdvės į originaliąją XX a. lietuvių literatūrą“, *Liaudies kultūra*, 1999, Nr. 2 (65), p. 26.

skaitytoją pasidomėti Lietuvos geografija ir įsitikinti vietų tikrumu. Žinomos vietos koncentruoja skaitytojo dėmesį, gali įtikinti, fikciją priartina tikrovei. Jomis įtraukiama į pasakojimą, be to, kūriniai suteikiamas magiško elementas, nes „[l]ietuviški miesteliai ir kaimai, upės (Dubysa, Nemunas) formuoja magišką erdvę, kurioje funkcionuoja lietuviškoji folklorinė tradicija, prietarai, apeigos, užkeikimo formulės, legendos, liaudies medicina“⁷¹. Tai artima stebuklingam realizmui, nes papročiai, tradicija Lietuvoje laikui bėgant kinta. Tikrovė kaimo bendruomenėje, užkeikimai, legendos ir kt., primirštami, perkuriami kintant laikmečiui. Antai Albo gydymo metodas: „Albas nestabtelėjo išklausti Butkaus aiškinimo apie avių neturėjimą; jis šnekėjo tai, ką buvo šnekėjęs dešimtis kartų ir kas dėl to virto sakytum magiška formule, užkeikimu, nors ir nebuvo tikras užkeikimas; tai formulei buvo nesvarbu, ar ligonis turi avių ir avių, ar ne, ją tariant nereikėjo stabčioti ir svarstyti; tai buvo ritualas, svarstymai prasidės vėliau, dėl vaistų“ (ŽŽ, p. 44). Šis gydymo metodas-užkeikimas, atrodytu nesuprantamas, nes pamirštas ir toks gydymo procesas nebepripažįstamas, nevertinamas ir svarbiausia nebepraktikuojamas. Todėl laikytinas neįprastu, nerealiu, artimu magiškumui, stebėtinam dalykui.

Aptariant stebuklingą realizmą, svarbu tai, kad romane minimi konkretūs istoriniai įvykiai, tikslus istorinis laikotarpis – devynioliktas amžius. Akcentuojamas tūkstantis aštuoni šimtai šešiasdešimt trečiųjų metų sukilimas, lietuvių Meižių noras padėti sukilėliams. Juos pamaitinti, pagirdyti, leisti pailsėti po kelionės. Žinant istorinius faktus ir tai, kad lietuviai sukilėliams padėdavo, šis faktas akcentuoja tikrovę fikcijoje.

Tyrime pateiktos stebuklingo realizmo apraiškos romane, rodytų tikrovę fikcijoje, nes pateikiami konkretūs ir žinomi faktai, praeities istoriniai papročiai tampa fikcijos dalimi. Taigi konkrečios realybės dalis – Kondroto magiško(jo) realizmo poetikos realybės dalis.

Apibendrinant galima būtų teigti, kad mitas ir jo detalės, panaudotos kūrinyje, atgamtiniai veikėjų sugebėjimai, kultūros ir civilizacijos opozicija, istoriniai ir geografiniai faktai papildė autorius magiško(jo) realizmo poetiką, kuri išryškėja Meižių šeimos sagoje. Pasibaigus jai atsiranda *Klajūno* istorija – galimas magiško(jo) realizmo Lietuvoje tęsinys.

3. 3. *Klajūnas* kaip magiška kelionė

Magiškas(is) realizmas palyginus su vokiečių romantizmu – naujas terminas. Vėliau atsiradęs, mažiau žinomas ir mažiau tyrinėtas. Imbraso romanas *Klajūnas* – vienas iš naujesnių kūrinių, ne visiems žinomas, ne visų skaitytas, tačiau kritikų vertintas. Knygoje *Rašytojų kūjis* romanas įvardijamas

---

⁷¹ Nerijus Brazauskas, *op. cit.*, p. 216

kaip „graži knyga, per graži knyga [...] ir viskas per...“⁷² bei užsimenama, kad šis kūrinys artimas magiška(ja)m realizmui. Renata Šerelytė straipsnyje „Sapnų šalies logika“ nevartoja magiško(jo) realizmo termino, tačiau pabrėžia sapno ir mito svarbą kūrinyje. Laimantas Jonušys vadina *Klajūną* dvilypiu romanu, kuriame forma skiriasi nuo turinio, Brazauskas teigia, kad autorius – galima „žvaigždė prozos sietyne“⁷³. Romano kritinė recepcija rodo, kad Imbraso *Klajūnas* oficialiai magiška(ja)m realizmui nepriskiriamas, tačiau kalbant apie šį romaną dažnai prisimenami magiško(jo) realizmo kūrybos atstovai: García Márquezas, Kondrotas.

Klajūnas išleistas 2005 metais, juo autorius debiutavo literatūroje. Tai istorija, kurioje pagrindinis veikėjas keliauja sapnais, prisiminimais, įvairiais istoriniais laikotarpiais (nuo XIII a. iki XX a.), kaimo keliukais ir miesto gatvėmis. Romane pasakojama apie neįtikėtinus įvykius, kurie atsitinka kaimo žmogui ir miesto gyventojui. Pateikiami nekasdieniai veikėjų paveikslai: Juozo prosenelis su bičių apsiaustu, Kaukės sceninis vaizdas ir jo priežastis, Juozo, gyvenančio provincijoje, bet žinančio visus atsakymus ir pan. Realybė kūrinyje sukuria veikėjų sapnus, fantazijas, o šie romano tikrovėje perpasakojami, aptariami. *Klajūne* akcentuojama, kad amžius ir vieta nėra svarbi keistiems nutikimams, jie atsitinka, nes pasaulyje yra tęstinumas, kuris susieja sapną, legendą, mitą, praeitį, fantaziją su realia dabartimi ir ateitimi. Visų pirma tai liudija magiškas naratyvas.

3. 3. 1. Naratyvo magiškumas

Analizuojant magiško(jo) realizmo poetikos ypatumus *Klajūne*, svarbi romano naratyvo forma, paties teksto parašymo tipas ir pasakotojo pozicija. Visų pirma pažymėtina, kad Imbraso romaną sudaro šimtas du skyriai, kurie pavadinti skirtingais pavadinimais: *Kaukė*, *Laivas*, *Kelionė*, *Kritikas* ir panašiai. Be jų kūrinio pabaigoje pateikiamas epilogas, kuriame akcentuojamas Giedrės požiūris į pagrindinį veikėją. Skyriuje *Nuo leidėjo* atskleidžiama pagrindinio veikėjo ir jo brolio dvynio paslaptis, o romėniškais skaičiais įvardyti skyriai – brolio mintys, kurios yra itin panašios į pagrindinio veikėjo patirtus išgyvenimus ir apmąstymus.

Kūrinyje pagrindinio veikėjo pasakojimai suskaldyti, atrodo, lyg kiekvienas skyrius būtų kita istorija, tačiau iš esmės jie visi susieti į vieną daugialypę istoriją, kurioje pasakojami prisiminimai apie Juozo, jo prosenelio, pagrindinio veikėjo, Kaukės, Giedrės ir kitų asmeninius gyvenimus, jų prisiminimus. Panašiai kalbama ir *Rašytojų kūjyje* pateiktoje recenzijoje: „pasakojime susipinanti

⁷² „Amžinas žydas“, in: Castor&Pollux, *Rašytojų kūjis: [knygą sudaro Šiaurės Atėnuose skelbti pokalbiai ir recenzijos]*, Kaunas: Kitos knygos, 2007, p. 114.

⁷³ Nerijus Brazauskas, „Artūras Imbrasas. Klajūnas“, prieiga per internetą: <http://www.rasyk.lt/knygos/klajunas/1075.html>, [žiūrėta 2012-02-14].

realybė, istorinių laikų dvelksmas, fantastiniai mitologiniai elementai kažkaip per daug susisieja“⁷⁴. Ši sampyna ir konkrečios detalės kaip tik ir leidžia sukurti mitologizuotą pasakojimą, specifinį erdvėlaikį ir veikėjų gyvenimus. Čia taip pat teigiama, kad šios detalės „užgriozdina skaitymo lauką, vargina“⁷⁵. *Klajūnas* iš tiesų ir yra ypatingas tuo, kad skaitytojas nuolatos turi sekti pasakojimą, pastebėti kiekvieną detalę, kurios padeda suprasti visą romaną, o jų, magiškojo realizmo kūrinyje turi būti apstu (prisiminkime Garcios Marquezo *Šimtą metų vienatvės*). Antai bitės. Jos pagrindiniam veikėjui tarsi gyvenimo kelionės palydovės. Įvedamos į romaną visų pirma piešiniu, vėliau pateikiama, kad jos – Juozo prosenelio apsiaustas. Susipažinęs su Giedre, pagrindinis veikėjas pastebi bitės tatuiruotę ant merginos kūno. „Bite“ jis pavadina savo pastatytą laivą. Galima teigti, kad bitė susijusi su pasakojimo simetrija, kuri apskritai būdinga „magiškojo realizmo“ romanams.

Laimantas Jonušys taip pat teigia, kad romane gausu įterptinių, į pasakas panašių istorijų, švelniai nuspalvintų fantazija⁷⁶. Tokie kritikų teiginiai ir pastebėjimai priartina romaną magiško(jo) realizmo poetikos sampratą, atskleidžiančiai netikėtus, nenuspėjamus ir neįprastus dalykus.

Remiantis Maggie Ann Bowers teorija, svarbu pasakyti, kad magiško(jo) realizmo kūrinys turi būti pristatytas kaip kasdieninių įvykių istorija⁷⁷. Būtent taip *Klajūno* pasakotojas perteikia skaitytojui visą romaną. Į kiekvieną istoriją įpinama fantastikos, sapnų, neįtikimų nutikimų elementų, kurie pristatomi kaip aiškūs ir įprasti dalykai. Pažymėtina garbaus amžiaus pasiturinčio miestiečio ir šešiolikmetės čigonės meilės istorija. Čigonų įvedimas galbūt susijęs su *Šimtu metų vienatvės*. Čigonės pardavimas už turtus, jos palikimas – *Klajūno* pasakotojo pateikiami kaip kasdieniški dalykai, be to, čigonės motina magišku būdu atgauna savo dukterį:

Kinijos imperatorius nusiuntė pasmerktą myriop keliautojo šeimai kompensaciją – aukso lydinį, o jo vertė buvo lygi pinigų sumai, už kurią miestietis pardavė mongolams savo mylimąją. Kitais metais [...] Kinijoje nubausto pirklio sūnus paprašė vienos čigonės išburti jam ateitį. Burdama čigonė išviliojo iš naivaus jaunuolio kinų imperatoriaus aukso lydinį. Taip ji atgavo savo jaunėlę dukrą.⁷⁸

Istorijos realumo ir kasdieninių nutikimų įspūdį autorius kuria šia pasakojimo maniera: trumpas, vientisas tekstas talpina daug mikroistorijų, nuolat keičiama pasakojimo vieta, nurodomas buvimo

⁷⁴ „Amžinas žydas“, *op., cit.*, p. 114.

⁷⁵ Ten pat, p. 114.

⁷⁶ Žr. Laimantas Jonušys, „Klajūno pasakos ir mįslės“, prieiga per internetą: http://www.culture.lt/satenai/?st_id=3958, [žiūrėta: 2011-08-10].

⁷⁷ Žr. Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realism*, London and New York: Routledge, 2004, p. 25.

⁷⁸ Artūras Imbrasas, *Klajūnas*, Vilnius: Vaga. 2005, p. 136–137. Toliau cituojant iš šio šaltinio skliaustuose rašoma santrumpa (*K*) ir puslapis.

laikas (Kinijoje), vėl grįžtama į pradinę įvykio vietą ir panašiai. Taip skaitytojas nepraranda budrumo, turi sekti visas detales, turi būti aktyvus. Nepaliekama laiko apmąstymams, interpretacijai, tekstas ir istorijos pateiktos ir priimtos kaip įprastos, iš tiesų įvykusios. Panašiai aiškina Maggie Ann Bowers susiedama magiškąjį realizmą su pasakojimu: „Magiškasis realizmas – terminas įvestas XX a. penktajame dešimtmetyje nurodant pasakojimo meną, kuris pristato nepaprastus atsitikimus kaip įprastą kasdieninės tikrovės dalį“⁷⁹. Tikrovė, kaip minėta, Imbraso romane dažnai kinta tapdama sapnu, fantazija, legenda ir panašiai. Sapno riba romane ne kartą akcentuojama: „Sapnavau nuogą nepaprastai gražią merginą“ (K, p. 58); „Sapnavau, kad aš inkaras“ (K, p. 253). Tačiau realybės ir netikėtų nutikimų kaitos riba nepabrėžiama:

Tačiau po paskutinio karo kaimui paskirtas rusų komendantas nusprendė nusausinti senvagę ir įsteigti durpių kasyklą. Visas kaimas – vyrai, moterys, vaikai ir seniai – ėjo pašyti komendanto to nedaryti. Jie pažadėjo aprūpinti jį ir jo šeimą iki gyvenimo pabaigos šviežia žuvimi ir pastatyti kaimo lėšomis naują erdvę trobą. Komendantas gal būtų ir sutikęs, bet jį išgąsdino šita minia, nežinia ką murmanti jam nesuprantama kalba. Vienintelis kaime mokantis rusų kalbą senas mokytojas [...] išdėstė jam apie gyventojų prašymą ir siūlomas dovanas. Nepatikėjęs pažadais komendantas telegrafu iškvietė karių būrį tvirtindamas, jog kaime prasidėjo maištas. Būrys neatvyko nei po dienos, nei po dviejų. [...] Puolęs į paniką valdžios atstovas vėl telegrafavo apie „pavojingą“ padėtį. Gavo atsakymą, jog kariai tą pačią dieną išėję, bet greitai grįžę, mat kaimo neradę. (K, p. 148–149)

Ciplijauskaitė cituodama Miguelį Angelį Asturią taip pat teigia, kad magiškasis realizmas yra „suliejimas to, kas matoma ir apčiuopiama, haliucinacijos ir sapno [...] kur tikrovė užleidžia vietą sapnams, o sapnai įgauna apčiuopiamas ir matomas formas“⁸⁰. Pagrindinio veikėjo sapną apie nuostabią merginą sukelia jo perskaityta knyga, kurioje pateikiami vienuolio prisiminimai apie kelionę į Jeruzalę. Vėliau kūrinyje šis sapnas pateikiamas realybės kontekste, nes pasakojamas Juozui, o pastarasis iš sapno sprendžia apie žmogaus požiūrį į literatūros kūrinį ir apskritai į žmonių santykius. Taigi sapnai priimami kaip tikrovės dalis. Kūrinyje jie papildo pasakojimą, akcentuoja žmogaus vidinę būseną, jo požiūrį ir tai, kaip pagrindinis veikėjas yra paveikiamas realios tikrovės. Materiali tikrovė taip pat supinama su prisiminimais (Juozo prosenelio keliavimas laisvės pirkti, bičių spiečiaus apsiaustas, istorijos momentai ir panašiai). Kūrinyje šie dalykai nėra realiai matomi pagrindiniam veikėjui, tačiau net nesvarstomas jų realumo klausimas, todėl sukuriamas įvykių, kaip iš tikro egzistavusių dalykų faktas. Panašiai apie tai kalba ir Maggie Ann Bowers teigdama, kad material

⁷⁹ Maggie Ann Bowers, *op. cit.*, p. 131.

⁸⁰ Birutė Ciplijauskaitė (b), *op. cit.*, p. 42.

tikrovė sudaryta iš matomų / nematomų magiškųjų dalykų⁸¹. *Klajūne* nematomi dalykai – prisiminimai, kurie aptariaimi kūrinio personažų.

3. 3. 2. Miestas ir kaimas kaip prisiminimų ir refleksijų vieta

Kaip *Šimte metų vienatvės, Žalčio žvilgsnyje*, taip ir *Klajūne* svarbi miesto ir kaimo opozicija. Tačiau čia ji kiek kitokia – iš miesto (civilizacijos) grįžtama į kaimą (kultūrą). Be to, parodomas išskirtinis miesto žmogaus požiūris į kaimo gyvenimą:

Atsibeldėm į sodybą jau gerokai po vidurdienio. [...] Skulptorius norėjo „pauostyti, kuo provincija gyvena“. [...] Sodyba buvo įsikūrusi puikioje vietoje. Išlipęs iš mašinos pajutau aštrų obuolių kvapą. Paskui mus pavaišino pietumis – maistas riebokas, bet gardus. Šeiminkė meilei ir lyg su užuojauta stebėjo mus valgančius – gal ji galvojo, kad mums ten, mieste trūksta „tikro“ maisto, o gal šiaip kažką malonaus buvo prisiminus. Baigęs valgyti atsilošiau patogioje medinėje kėdėje ir apžvelgiau trobą. Švaru, apstatyta su skoniu, tiesa, kiek senamadišku [...]. (K, p. 33)

Suprantama, kad provincijos gyvenimą bando užuosti čia atvykęs žmogus, be to, maistas, šeiminkės žvilgsnis, pastato vidinė atmosfera vertinama iš svetimšalio pozicijų. Pasakotojas ne kartą mini kaimo gyvenimą, aptaria čia vykstančius neįtikimus dalykus, kurie romane pateikiami kaip realūs, atsitinkantys kaimo žmogui keliaujant:

Visą kelionę Juozo prosenelį lydėjo bitės. Kas stebėjo jį iš tolo, galėjo pamanyti, jos eina vyras su lengvu it oras apsiaustu, kuris plevėsuoja į visas puses nepriklausomai nuo vėjo krypties – čia susispausdamas į kamuolį, čia ištįsdamas į ilgą rankovę, o kartais tiesiog plaikstydamasis prieš vėjo kryptį. [...] Taigi dabar, kai Juozo prosenelis žingsniavo pirkti laisvės, *jo* bičių spiečius sekė paskui ir teikė netgi šiokią tokią apsaugą, jei kas būtų norėjęs pasikėsinti į jo turtus. [...] Atėjau tam, kad galėčiau auginti bites. Nelaisvėje jos pradėjo labai mažai nešti medaus. O be medaus mūsų kaimas išmirs – nieko mes daugiau nemokam. Labai rimtai atsakė kaimietis. (K, p. 60–66)

Svarbu akcentuoti tai, kad bičių spiečiaus apsiaustas, ėjimas pirkti laisvės savam kaimui yra visiems gyventojams suprantamas dalykas ir kad laisvė parduodama rytdienos turguje. Magiško(jo) realizmo poetiką taip pat liudija kaimo butis: „Prieš išeidamas Juozo prosenelis paprašė savo žmonos pasiūti jam naujus marškinius. Ir dar jis paprašė iškvėpinti juos šienų. Jo moteris daug neklausinėjusi sutiko išpildyti vyro prašymą. Bet dėl šieno kvapo ji kiek sutriko – mat buvo vėlyvas ruduo [...]“ (K, p. 45). Kaimo žmogui suprantama, kad žmona vyrui gali pasiūti marškinius ir taip pat iškvėpinti juos šienų. Kūrinyje neiškinama, kodėl įmanomas vienas ar kitas įvykis, net nekliamas galimo ir negalimo veiksmo klausimas. Apskritai dažnai pasitelkiama kaimo žmogaus gyvenimo

⁸¹ Maggie Ann Bowers, *op. cit.*, p. 31.

atmosfera, buitį, darbas ir tai pateikiama per malonumo, draugiškumo prizmę. Taip pat šiame romane akcentuojami kaimo ir miesto žmogaus požiūrių skirtumai. Juozas pagrindiniam veikėjui pasakoja apie gamtos niokojimą šaligatviais ir asfaltu, mėnulio pamindžiojimą, gražiausios pievos vaizdo sudarkymą joje pastačius namą, pabrėždamas savo priešišką nuomonę jausmingu pasakojimu. Pagrindinis veikėjas tiesiogiai nesipriešina Juozo mintims, tačiau mano, kad tokie jo apmąstymai yra primityvūs ir tik provincijoje gyvenantis žmogus gali taip kalbėti. Pavyzdžiui, „Pamindžiojome Mėnulį – tačiau per pilnatį mums neramu ir ieškome, prie ko prisiglausti. Dėstė Juozas įsijautęs. Primityvus provincialas, pamaniau, [...]“ (K, p. 68). Skirtingas kaimo ir miesto žmogaus suvokimas pateikiamas ir romane metaliteratūriškai aptariant literatūros kūrinį. Pagrindinis veikėjas kalbasi su Juozu apie jo skaitytą knygą, kurioje parašyti vienuolio prisiminimai iš kelionės į Jeruzalę ir kaip jis išgelbėjo merginą nuo mirties. Juozas ir pagrindinis personažas pateikia skirtingas nuomones apie vienuolį ir merginą. Juozas, išgirdęs sapną, kurį pagrindinis veikėjas sapnavo, konstatuoja „Jūs vyrai [...] vien tik apie tą galą ir temąstote“ (K, p. 62). Vėliau pateikia savo paaiškinamą apie vienuolio ir merginos santykius: „Tada Juozas kiek aprimo ir tyliai manęs paklausė. Negi nesupratai, kad ji buvo vienuolio dukra? Aš pamaniau, kad Juozas visai pamišo. Nieko apie tai nei knygoje, nei *Krašto vadove* nebuvo parašyta“ (K, p. 63). Šios citatos parodo kaimo žmogaus gyvenimą, kuris nėra reflektyvus, toks žmogus neanalizuoja savo ir kitų veiklos, neieško patvirtinimų ar paneigimų, kaip būdinga šiame kūrinyje vaizduojamam miesto žmogui. Pasakojimas apie Juozą, jo prosenelį, kaimo atmosferą, buitį, darbus Imbraso kūrinyje siejamas su tradiciniu požiūriu į gyvenimą ir gamtą, kuriuose dažnas neįprastas nutikimas laikomas kasdieniniu ir kaimo žmogui visiškai suprantamu ir priimtinu. O tai – vienas iš pagrindinių magiško(jo) realizmo poetikos bruožų.

Klajūne dažnai kinta erdvėlaikis: „Daugiau niekas niekada jo nematė šiose vėjų kiaurai skrodžiamose stepėse. Jis laimingai pasiekė Kiniją, išbuvo ten ketverius metus, išmoko kinų kalbą ir grįžo į Europą laivu, gabenančiu opiumą“ (K, p. 136). Pakeičiamas metų ar net amžiaus laikas:

Šalia pilies griuvėsių yra varinė atminimo lenta, kurioje trumpai papasakota apgulties istorija ir pelnytai išgirti bebaimiai pilies gynėjai, kurių narsa ir ryžtu iš šalies buvo išvyta okupacinė švedų kariuomenė. Valdovo įsakymu šalia pilies pastatyta koplytėlė vokiečių laikais atėjūnų buvo išgrobstyta, o dar vėliau rusų paversta atsarginių traktorių dalių sandėliu. Pilis apleista, tačiau buvo beveik sveika, kol atėję prancūzai ją susprogdino. Jie bandė naujus gynybinių įtvirtinimų griovimo būdus. Didžiojo sukilimo metu čia trumpam buvo įsikūręs sukilėlių apylinkės komitetas. Per pilietinį karą bokšto griuvėsių papėdėje buvo sušaudyti penki raudonieji. Vietos gyventojų jiems pastatytą kuklų kryžių komunistai vėliau kažkodėl išgriovė ir pastatė betoninį išsigimėlišką atminimo obeliską su penkiakampe žvaigžde viršūnėje. Dabar jis gulėjo nuverstas ir išrašinėtas visokiais nešvankiais žodžiais su baisiomis klaidomis [...]. (K, p. 155)

Romane viename sakinyje Kiniją keičia Europa, kitame epizode akcentuojamas laikas apima prancūzų sukilimo metus, pilietinį karą, komunistų valdžios laikus – parodoma vietos ir laiko kaita skatina sekti įvykius, nesiaiškinti realumo ir įvykio detalių. Laiko ir vietos, istorinių įvykių detalės akcentas galėtų būti priskiriamas stebuklingo realizmo bruožui. Tai suteikia tikrovės elementą fikcijai.

Mitologijos fenomenas šiame kūrinyje ne toks konkretus, kaip *Šimte metų vienatvės* ir *Žalčio žvilgsnyje*. *Klajūne* tai nėra įrėmintas ar apibrėžtas. Įvykius keičia prisiminimai, šiuos – sapnai, fantazijos, jomis vėl grįžtama į tikrovę. Mitas čia – ikiistorinė atmintis, kai tikima Dievu, papročiais, tradicijomis. Kai kaimo žmogaus gyvenimas vis dar gyvena mitais. Prisimenant Juozo prosenelio bičių apsiaustą reikia pasakyti, kad senovėje bitės pačios pasirinkdavo šeimnininką. Taigi šiame kūrinyje jos saugojo Juozo prosenelį, pažymima pagrindinio veikėjo sąsaja su bitėmis. Tai tarsi modernus bičių variantas. Mito esmė išlieka – jos pasirenka šeimnininką, tik miesto žmogus jas mato kitokiais pavidalais: tatuiruotė, laivo pavadinimas ir panašiai. Galima būtų teigti, kad kūrinyje atskleidžiama ne tik žmogaus, bet ir mito modifikacija kartu su juo. Tokia netikėta mito kaita kuria neįprastą magiškumo pojūtį, o kartu ir sąsają su stebuklingu realizmu.

Kaimo žmogus kūrinyje apdovanotas ypatingais talentais: iškvepinti marškinius šienų, vaikščioti su bičių apsiaustu, teisingai suprasti literatūros kūrinio veikėjų veiksmus, santykius ir panašiai. Naratorius sako: „[...] kai Juozo prosenelis žingsniavo pirkti laisvės, *jo* bičių spiečius sekė paskui ir teikė net šiokią tokią apsaugą, jei kas būtų norėjęs pasikėsinti į jo turtus“ (K, p. 60–61). Aptardama magiško(jo) realizmo bruožus ir jų specifiką, Maggie Ann Bowers taip pat akcentuoja neįprastų talentų, keistos aplinkos, kitų magiškų dalykų faktą kūrinyje, tačiau neigia magiją ir iliuziją, nes viskas magiškų(jų) realistų kūrinuose turi būti tikra⁸² Atkreiptinas dėmesys, kad *Klajūne* nėra jokio magiško triuko ar apgaulingų magijos burtų. Romane minima, kad būrimais užsiiminėja tik čigonai, bet tai akcentuojama kaip romų veikla, o ne burtai, magiškiems ir neįtikimiems dalykams sukurti: „Burdama čigonė išviliojo iš naivaus jaunuolio kinų imperatorius aukso lydinį“ (K, p. 137). Vaiduoklių, išnykimų romane taip pat nėra, netikėtus, bet tikrus įvykius šiame tekste kuria veikėjas ir jo aplinka: „Juozas buvo iš tų žmonių, kuriems gyvenamoji aplinka suteikia pakankamai peno mintims ir kur stebuklai ir mįslės yra kasdienybė, nėra jokio reikalo ieškoti jų svetur“ (K, p. 76). Naratoriaus teigimu, „[...] Jis tik vieną kartą buvo išvažiuavęs į užsienį. [...] Juozas aistringai pasakojo apie žmogaus nusileidimą Mėnulyje ir netikėtai ištraukė parodyti Amstrongo nuotrauką su tikru astronautu parašu. Aš apstulbau“ (K, p. 77). Netikrų detalių (vaiduoklių, magijos ir pan.) nebuvimas sukelia netikėtų nutikimų realumo

---

⁸² Ten pat., p. 16.

įspūdį. *Klajūne* pateikiami ypatingi ir tik tikri įvykiai, kurie būdingi magiško(jo) realizmo poetikai ir būtent tai šiame kūrinyje pabrėžia magiško(jo) realizmo specifiką.

Aptarus Imbraso *Klajūną*, matyti, kaip pasakotojas išryškina neįtikėtinus realius įvykius, stebuklingas tikrovės detales kūrinyje. Vietos kaita, laiko ir antilaiko sampyna, pasakotojo pozicija, kūrinio struktūra ir sumanymas – atitinka magiško(jo) realizmo bruožus ir kuria individualią autoriaus poetiką. Taip jis praturtina magiško(jo) realizmo poetikos tradiciją lietuvių romane.

3. 4. Magiško(jo) realizmo romanas – interdisciplininis romanas

Aptarus magiško(jo) realizmo poetikos ypatumus Garcíos Márquezo romane *Šimtas metų vienatvės*, Kondroto kūrinyje *Žalčio žvilgsnis* ir Imbraso *Klajūne*, tikslinga palyginti šių autorių romanus magiško(jo) realizmo poetikos aspektu bei pateikti jos panašumus ir skirtumus. Akcentuojant lyginamąjį metodą, reikėtų paminėti tai, kad komparatyvistikos istorija prasideda tada, kai atsiranda literatūrinės įtakos, kai Johanas Gotfrydas Herderis „aptardamas žanrų ir temų plėtotę aprašė vienu šalių literatūrinės įtakos kitoms šalims“⁸³. Tai akivaizdu lyginant šiuos kūrinius, nes ir *Žalčio žvilgsnyje*, ir *Klajūne* galima pastebėti Garcíos Márquezo *Šimte metų vienatvės* pateiktus motyvus: civilizacijos ir kultūros opoziciją, neįtikėtinų nutikimų faktus, kurie siejami su tikrovės detalėmis ir panašiai. Tačiau greičiausiai pastebimas dalykas yra magiški romanų personažai.

Visuose trijuose kūrinuose stebuklo elementą kuria tarsi nerealūs veikėjai: čigonas Melkiadas (*Šimte metų vienatvės*), Lizanas (*Žalčio žvilgsnyje*) ir Juozas (*Klajūne*). Jie tarytum pranašai, visa žinantys, padedantys, išklausančios pagrindinius romanų veikėjus. Melkiadas išpranašauja Buendijų šeimos likimą, tuo tarpu Lizanas pasako Meižių gyvenimo pabaigą, teigdamas, kad palaidos juos visus. Juozas *Klajūne* kiek kitoks. Jis – kaimo žmogus, kuris „buvo iš tų žmonių, kuriems gyvenamoji aplinka suteikė pakankamai peno mintims ir kur stebuklai ir mįslės yra kasdienybė, nėra jokio reikalo ieškoti jų svetur“ (K, p. 76). Jis stebina pagrindinį veikėją savo kasdienybėje – minėta Amstrongo nuotrauka su tikru astronautu parašu, savo prosenelio bičių apsiaustu ir panašiai. Melkiadas Chosė Arkadiją Buendiją stebina taip pat kasdieniškais daiktais: lupa, ledu ir t. t. Taigi ir *Klajūno*, ir *Žalčio žvilgsnio* veikėjai Juozas ir Lizanas turi Melkiado savybių. Lizanas – pranašas, Juozas – magiškosios tikrovės atstovas, kuris daiktams, įvykiams suteikia stebuklo pajautą pagrindinio veikėjo akimis. Garcíos Márquezo veikėjas yra tarsi kitų minėtų veikėjų visuma, nes jis įkūnija pranašą, o kartu ir pateikia tikrovės daiktus, kurie Chosė Arkadijui Buendijai asocijuojasi su stebuklu, nauju išradimu.

---

⁸³ Nijolė Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, *op. cit.*, p. 11.

Kalbant apie Melkiadą, Lizaną ir Juozą, svarbu akcentuoti tai, kad jie visi – svetimos aplinkos žmonės nei pagrindiniai kūrinų veikėjai. Melkiadas – čigonas, keliautojas, Lizanas – žmogus tarp žemės ir dangaus, neturintis sielos ir aplankęs daug nežinomų kraštų. Juozas – kaimo gyventojas, niekur nekeliavęs, tačiau pagrindiniam veikėjui, kuris į kaimą atvyksta iš miesto, Juozas – kitoks, paprastas ir kartu stebinantis. Visi trys veikėjai panašūs savo paslaptinumumu, kuris kyla iš magiškos jų gyvenimo vietos.

Šiandien kalbant apie lyginamąjį metodą literatūroje, iškeliamas interdiscipliniškumo akcentas: „[...] literatūra gali (arba turi) būti studijuojama atkreipiant dėmesį į konceptualiai susijusias sritis, tokias kaip istorija, psichologija [...]. Šis interdiscipliniškumo žvilgsnis turi būti tradiciškai nukreiptas į lyginamąją literatūrą [...]“⁸⁴. Be to, interdiscipliniškumas literatūros tyrinėjams itin svarbus. Paminėtinas Joe Morano teiginys, „[...] kad nėra tokio dalyko kaip nedisciplininis žinojimas: mes negalime apseiti be disciplinų visiškai tikėdamiesi atrasti aukštesnę ar grynesnę tiesos formą, kadangi žinojimo institucionalizavimas yra neišvengiamas ir būtinas“⁸⁵. Aptariamuose romanuose ryškus interdiscipliniškumo momentas – istorija. Šios srities dalis akivaizdžiai pateikta visuose trijuose romanuose. Tiksliai paminimos įvykių datos, akcentuojami konkretūs istoriniai laikotarpiai, įvykiai. Pavyzdžiui, *Klajūne* parodomi komunistų valdžios laikai, prancūzų sukilimas, *Žalčio žvilgsnyje* pateikiami 1863 metų Lietuvoje vykusio sukilimo detalės, *Šimte metų vienatvės* akcentuojamas bananų plantacijos streikas ir kiti. Tikrovė *Šimte metų vienatvės* ir *Žalčio žvilgsnyje* taip pat susimaišo su mitu, bibliiniais motyvais. Garcíos Márquezo kūrinyje akcentuojamas tvanas, Makondas parodomas kaip rojus. Didžiausia nuodėmė ir Buendijų šeimos pabaiga – susijusi su kraujomaiša, kurios visame kūrinyje bijo Ursula. Kondroto romane veikėjus tarsi nuolat seka žalčio žvilgnis. Jie gundomi pragaištingų aistrų pasmerkia save. Bibliiniai motyvai Imbraso kūrinyje nepabrėžiami. Čia visa tikrovė priartinama kaimo gyvenimui, kuriame vyksta stebinantys įvykiai – bitės skraido apsiaustu, kareiviai neranda kaimo, marškiniai kvepinami šienu ir panašiai. Aptariant literatūros ir istorijos, literatūros ir mito, bibliinių motyvų santykį, reikia akcentuoti, kad pavartotos istorinės detalės, realių faktų ir įvykių konstatavimas sukuria tikrovės iliuziją. Mitas ir bibliiniai momentai romanams suteikia pranašišką funkciją, kuri tarytum reali, tarsi išgalvota. Būtų galima teigti, kad interdiscipliniškumas yra vienas svarbiausių magiško(jo) realizmo bruožų. Imbraso romane biblijos momentų nėra daug, tačiau jo romane magiško(jo) realizmo poetikai priskirtini gausūs istoriniai faktai, neįprastas kaimo žmonių gyvenimas, mito modifikacija.

⁸⁴ Steven Tötösy de Zepetnek, *Comparative Literature: Theory, Method, Application*, Amsterdam: Rodopi, 1998, p. 79.

⁸⁵ Joe Moran, *Interdisciplinarity*, Second Edition, London and New York: Routledge, 2006, p. 71.

Lyginant minimus kūrinius labai akivaizdi kultūros ir civilizacijos opozicija. Pirmuosiuose dvejuose kūriniuose iš gamtos, kuri yra kultūros dalis (gamtiškame prade gyvos tradicijos, papročiai ir panašiai) einama pažinimo, mokslo, taisyklių, taigi – civilizacijos link. Makondas iš kaimelio virsta miesteliu ir vėliau – miestu: „Makondas tapo pačiu tvarkingiausiu [...] kaimu, kuriame gyvena apie tris šimtus žmonių“ (*ŠMV*, p. 11). Vėliau Chosė Arkadijas Buendija Makondą jau vadina miesteliu: „ – Šiame miestelyje popieriais neįsakinėjama [...]“ (*ŠMV*, p. 49). Atsiradus gatvių pavadinimams, šis miestas pavadinamas miestu: „Iš viso liko tik viena – jo vardu pavadinta gatvė Makondo mieste“ (*ŠMV*, p. 88). Jame daugėja žmonių, atsiranda politinės partijos, bažnyčios ir panašiai. Meižio gyvenimas taip pat krypsta civilizacijos link, nes iš gamtinės aplinkos keliaujama į Kauną su užduotimi – nuvesti kalinį. Akcentuojamas artėjimas prie civilizacijos abiejuose romanuose tarytum smerkiamas, nes pasiekus miestą – civilizacijos erdvę – veikėjai miršta. Meižis uždaromas į kalėjimą ir pakiriamas, Buendijų giminei išsipildo Melkiado pranašystė. Matyti, kad miestas abiejuose kūriniuose siejamas su bibliiniu mitu, o mitas miestui suteikia magiškumo, universalumo įspūdį. Kiek kitaip Imbraso romane pateikiamas kultūros ir civilizacijos santykis. Čia pagrindinis veikėjas iš miesto, vedamas prisiminimų, grįžta į kaimą ir tarsi iš naujo susipažįsta su provincijoje vykstančiu gyvenimu. Romane akcentuojamas savęs ir savos aplinkos pažinimas, parodoma, iš kur ateina visas žinojimas. Miestas prilyginamas civilizacijai tarsi tradicijų, papročių, praeities užmarštis. Grįžimas į kaimą – grįžimas prisiminti savo šaknis, papročius – kultūrą. Be to, parodomas ir veikėjo gyvenimas mieste, kur jis tarsi blaškosi, myli dvi moteris ir negali pasirinkti, todėl gyvena su abiem. Romano pabaigoje šis veikėjas taip pat miršta. Taip atskleidžiamas miesto ir kaimo kontrastas, žmogaus blaškymasis. Galima kelti prielaidą, kad audringas miesto gyvenimas sukelia prisiminimus ir skatina žmogų ieškoti ramybės. Civilizacijos padariniai atskiria žmogų nuo kultūros. Prisimenant Ciplijauskaitės mintį, kad magiškas realizmas siejamas su kaimo gyvenimu, galima būtų teigti, kad šiais kūrniais tarsi parodoma, jog mieste negali būti magiško, stebuklingo gyvenimo, nes ten negali gyventi žmogus, kuris anksčiau patyrė gyvenimą gamtoje. Galima kelti hipotezę, kad magiško(jo) realizmo poetikas visuose trijuose romanuose vienijantis bendras bruožas – žmogaus paprastų stebuklų troškimas, kuris dingsta jam žengiant, artėjant prie civilizuoto gyvenimo, pamiršus papročius, tradicijas, prietarus – savos kultūros elementus.

Kitas svarbus magiško(jo) realizmo poetikos bruožas šiuose kūriniuose – veikėjų asmenvardžiai, jų buvimas / nebuvimas. *Šimte metų vienatvės* ir *Žalčio žvilgsnyje* vardai susimaišę. Tiesa, Kondrotas supina tik Meižių vardus, taip tarsi akcentuodamas giminystės ryšį. Kiti veikėjai, kaip minėta, pavadinti pagal tam tikrus, tik juos vienus atitinkančius požymius, akcentuoja jų tapatybę ir

išskirtinumą. Garcíos Márquezo veikėjai visi tarsi sumaišomi, vardai kinta ir kartu lieka tokie patys, itin akcentuojama pavardė – Buendija. Šitaip lyg ir pateikiamas užburtas giminės ratas, vardo svarba, kurie reiškia giminystę ir veikėjų lemtį. Imbraso romane dauguma veikėjų konkrečių vardų neturi. Pagrindinis veikėjas – bevardis, Juozas – konkrečiai neapibūdintas personažas, Kaukė, Kritikas ir kt. – žmonės, kurie taip pat pavadinti pagal kažkokį jiems vieniems būdingą bruožą. Šiame romane vardai tarsi nėra svarbūs ir tai akcentuotų žmogaus vienišumą, kelionę per gyvenimą, atsitiktinai joje sutiktus asmenis. Taigi šiuo požiūriu *Šimtas metų vienatvės* ir *Žalčio žvilgsnis* vardais pabrėžia žmogaus, giminės svarbą, jos ryšį ir lemtį. Imbraso veikėjai – kelionę, laikinumą. Nors romanuose ir skirtingas vardų vartojimas, jie visi priartina kūrinius magiško(jo) realizmo poetikai, nes vienas iš jų samplaikos tikslų galėtų būti skaitytojo aktyvumo skatinimas.

Visi analizuoti romanai pasižymi unikalios naratyvo forma, pasakotojo pozicija taip pat yra neįprasta. Kondroto kūrinys – kelios pradžios, veikėjų charakteriai ir veiksmai sudaro atskiras istorijas. Pabaigoje visa tai sujungiamama Anuso laiškais tėvui. Imbraso romane taip pat aiškios atskiros istorijos, pateikiančios vis kitą įvykį, tačiau visos sujungiamos į vieną. *Šimte metų vienatvės* skyriai atskirų pavadinimų neturi, tačiau pateikiama kitos istorijos pradžia, kito veikėjo gyvenimo detalės, kurios po truputį jungiamos į vientisą pasakojimą. Tokie atskirų istorijų sujungimo būdai aktyvina skaitytoją, skatina jį sekti pasakojimą, formuoja kūriniuose magišką(jį) realizmą. Taigi sudėtinga romano struktūra – dar vienas svarbus „magiško(jo) realizmo“ poetikos bruožas.

Reikia pasakyti, kad visuose romanuose itin panašus dalykas laiko kaita – dabartis keičiama į praeitį, praeitis į dabartį, kartais šmėsteli ateities detalės:

Praslinks daug metų, ir berniukas dar tebeapasakos, – nors kaimynai jį laikys suvaikėjusiu seniu, – kaip Chosė Arkadijas Antrasis pakėlė jį virš galvos ir, bemaž pakibęs ore, tarsi plaukdamas minios siaubu, leidosi velkamas į vieną šalutinių gatvelių. Iš savo aukštybių berniukas matė, kaip minia, sugužėjusi į gatvę, artinosi prie kampo ir kaip kulkosvaidžiai paleido ugnį. Keli balsai drauge suriko: – Gulkit! Gulkit! Tie, kurie buvo pirmose gretose, jau gulėjo kulkosvaidžių papliūpų patiesti. (*ŠMV*, p. 246)

Aš mačiau, kaip jo rūbai užsidegė dar neįbėgus vidun. Bet jis, rodė, nieko nematė, nieko negirdėjo. Supratau, kad mano tėvas iš ten nebeišeis. Spoksojau pelėdos akimis į traškančią ir gaudžiančią liepsną, nebėgau pagalbos, nieko. Bet tėvas išėjo. Buvau apstulbęs. [...] Aš pribėgau artyn, bet kūnas buvo vienu žerplėjančių žarijų. Toji figūra išskėtė rankas, tarsi norėtų mane apglėbti, dusliai sušvokštė: „Atleisk, sūnau“, – ir nugriuvo. Pasilenkiau. Į mane žiūrėjo žalia akis (kita buvo išdegusi). Ten buvo ne tėvas, o mano motina. (*ŽŽ*, p. 142)

Paklausiau Juozo, ar jis kartais neturįs atominės ar bent vandenilinės bombos išradėjų parašų. Senukas visai nuoširdžiai atsakė, kad neturi ir vargu ar norėtų turėti. Tada aš savo ruožtu paklausiau, ar jis kartais neturi kur paslėpęs kuklių ir paprastiems mirtingiesiems beveik nežinomų bakteriologinio ir cheminio ginklo išradėjų parašų? Ir ar jis nenorėtų

gauti mokslininko, pasiuntusio į Žemės orbitą palydovą su lazerine patranka, autografo? Dar kiek, ir Mėnulyje stovės tūkstantis trašų gamyklų, kurias savo gamybos ar pirktiniais teleskopais stebės mūsų vaikai. (K, p. 77–78)

Taip kuriama pranašo iliuzija, akcentuojamas laiko kitimas pabrėžia laiko tėkmę, parodo praeities ir ateities atstumą ir priartina visa tai dabarčiai. Bendra laikų ypatybė romanuose – ciklinis laikas, kuris yra sakralus. Mircea Eliade's teigimu, „[...] *šventasis laikas pačia savo prigimtimi yra grįžtamas* ta prasme, kad jis yra, tiesą sakant, *pirmykštis mitinis laikas, paverstas esamuoju laiku*“⁸⁶. Kūrinių veikėjai patekę į ciklinį laiką iš jo neištrūksta. Tai tarsi magiškas, užburtas ratas, nuolatinis grįžimas į praeitį prisiminimais, pasakojimais primena veikėjams jų lemties kelią. Taigi ciklinis laikas yra būdingas „magiško(jo) realizmo“ poetikai.

Laiko, pasakojimo, detalių ypatybių gausa tarsi perpildo kūrinius, tačiau kartu susieja visus įvykius į vieną istoriją. Tai magiško(jo) realizmo poetikų momentai, kurie išskiriami kaip įtraukiantys, kaustantys dėmesį, aktyvinantys skaitytoją. Šiuo požiūriu visi trys kūriniai itin panašūs. Galima teigti, kad aktyvus skaitytojas yra „magiško(jo) realizmo“ poetikos bruožas.

Garcíos Márquezo *Šimtas metų vienatvės*, Kondroto *Žalčio žvilgsnis* ir Imbraso *Klajūnas* turi nemažai magiško(jo) realizmo poetikos panašumų. Juose sujungiamas istorijos ir literatūros mokslas, mitas, *Žalčio žvilgsnį* ir *Šimtą metų vienatvę* taip pat sieja bibliniai motyvai. Itin pastebimi veikėjų (Lizano, Melkiado) panašumai, Melkiado bruožų turi *Klajūno* Juozas. Visuose trijuose kūriniuose akivaizdi gamtos ir kultūros įtaka žmogui ir jo gyvenimui. Prie magiško(jo) realizmo priartina veikėjų asmenvardžių vartojimo pateikimas ir paties pasakojimo ypatybės, nes kuriamas mitologizuotas pasakojimas. Analizuojant romanus, gali kilti mintis, kad ir Kondrotas, ir Imbrasas *Šimtą metų vienatvės* sąmoningai / nesąmoningai reflektavo kurdami savo romanus.

Apibendrinant šiuos tris romanus, galima būtų praplėsti Bowers „magiško(jo) realizmo“ koncepciją, teigiant, kad interdiscipliniškumą reikėtų apibrėžti kaip vieną iš svarbiausių magiško(jo) realizmo bruožų. Teologijos, istorijos, kultūrologijos ar kitų mokslų sričių įsiterpimas į literatūros lauką būtų aktualus dalykas atliekant bet kokį tyrimą, nes tai dažnai sudarytų nemažą literatūros kūrinio dalį, kuri atskleidžia paties kūrinio reikšmę platesne prasme. Kaip sekdamas Roland'u Barthes'u pastebi Joe Moranas, „[...] interdiscipliniškumas visada tam tikru būdu yra transformatyvus, produkuojantis naujas žinojimo formas jų sąveikoje su atskiromis disciplinomis“⁸⁷. Magiško(jo) realizmo romanuose funkcionuoja ne tik novatoriškas meninis pasaulis (iš dalies jį lemia kitų disciplinų žinių panaudojimas ir įvedimas). Tai darydami jie sukuria naujas „magiško(jo) realizmo“

⁸⁶ Mircea Eliade, *Šventybė ir pasaulietiškumas*, iš prancūzų kalbos vertė Petras Račius, Vilnius: Mintis, 1997, p. 48.

⁸⁷ Joe Moran, *op. cit.*, p. 15.

poetikas, o tai reiškia, kad susiduriame su skolinimusi, kuris apibrėžia interdiscipliniškumą. Julie Thompson Klein konstatuoja kad „[n]ėra vienintelio skolinimosi modelio. Kai kas skolinasi instrumento tikslais, kiti ieško naujos konceptualios vienovės. Kai kuriais atvejais skolinimasis yra laikinas fenomenas; kitais atvejais jis veda į labiau permanentišką aisimiliaciją ar į pagrindinį sąveikų modelį, ar netgi keliais atvejais į formalią sąjungą“⁸⁸. Lietuvių romanistai kūrybingai perima kai kurias pamatines „magiško(jo) realizmo“ poetikos ypatybes (dažniausiai *Šimto metų vienatvės* pagrindu), bet jas transformuoja, nes autoriai yra unikalūs, o Lietuvoje magiška tikrovė XX ir XXI amžiuose yra fikcija.

---

⁸⁸ Julie Thompson Klein, *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice*, Detroit: Wayne State University Press, 1990, p. 86.

IV. IŠVADOS

Tyrinėjant ir lyginant magiško(jo) realizmo poetiką Gabrielio Garcíos Márquezo, Sauliaus Tomo Kondoto, Artūro Imbraso romanuose prieita prie išvadų:

1. Magistro darbe pasirinkta metodologija – komparatyvistikos ir Maggie Ann Bowers *magiško(jo) realizmo* koncepcijomis – atskleidžiamos „magiško(jo) realizmo“ teorijos apibrėžtys ir jų sankirta kultūriniu, istoriniu ir estetiniu požiūriu skirtinguose romanuose. Naudota metodologija leidžia tyrinėti *Šimtą metų vienatvės*, *Žalčio žvilgsnį* ir *Klajūną* žvelgiant į juos per magiško(jo) realizmo prizmę. Tai padeda palyginti kiekvieno autoriaus poetiką, išskirti jų „magiško(jo) realizmo“ poetikas, akcentuoti jų panašumus ir skirtumus.

2. Teorinėje dalyje pateikta Maggie Ann Bowers koncepcija ir joje išskirti „magiško(jo) realizmo“ poetikos bruožai. Tai padėjo apibrėžti palyginus naują romano žanrinį tipą, išsiaiškinti jo vartojimo ypatybes ir specifiką. Tyrimas parodė, kad „magiškas(is) realizmas“ yra nevienalytis terminas. Juo apibrėžiama dailė, literatūra ir kiti meno žanrai. Kalbant apie literatūrą, itin svarbi rašytojo tautybė, kūrinio pasakotojo santykis su tikrove, mitu, fantazija, pasakojimo pateikimas skaitytojui. Maggie Ann Bowers koncepcija atskleidžia „magiško(jo) realizmo“ kūrybos ir raiškos teorinius principus.

3. Garcíos Márquezo *Šimtas metų vienatvės* – unikalus „magiško(jo) realizmo“ kūrinys, kuriame istoriniai ir rašytojo biografijos faktai paversti fikcija. Taip autorius tarsi įtraukia skaitytoją į uždarą Buendijų giminės ratą, į miestu po truputį virstantį Makondo kaimą. Romane García Márquezas pateikdamas istorinius faktus, paraleliai pabrėžia universalumą, kuris siejamas su Biblijos, mitų, tradicijų, prietarų motyvais. Nuolat keičiami laikai, panašių veikėjų asmenvardžių pateikimas, universalios ir visuomeninės kūrinio detalės – „magiško(jo) realizmo“ poetika, kuria į naratyvą įtraukiamas ir suaktyvinamas skaitytojas.

4. Kondroto *Žalčio žvilgsnis* – Meižių giminės saga, pateikta unikalia forma: kelios kūrinio pradžios tarytum atspindi keletą pagrindinių veikėjų romane, parodo daugiau nei vieną įvykį. Visus veikėjus ir visas pradžias sujungia Meižiai, jų istorija ir jos priežastys. Kaip ir *Šimte metų vienatvės*, *Žalčio žvilgsnyje* greta gamtos pradui artimo gyvenimo būdo pateikiamas universalumo aspektas – nuodėmės, jos priežasties ir bausmės kategorijos, pasireiškiančios per mitologijos, sociumo ir religijos fenomenus. Romane „magiško(jo) realizmo“ poetika siejama su aistros aspektu: viskas įmanoma, viskas vyksta ir visko priežastis – žmogus, neturintis galios pasipriešinti prigimčiai.

5. Imbraso *Klajūnas* – romanas, kurio „magiško(jo) realizmo“ poetiką formuojama neįprasta naratyvo forma, prisiminimų, sapnų, istorinių faktų pateikimu. Vietos, laiko (grįžimas iš miesto į kaimą, iš dabarties į praeitį), veikėjų kaita užpildo pasakojimą tarsi atskiromis magiškomis istorijomis, kurios iš tiesų sudaro bevardžio personažo dvasinę ir fizinę kelionę. Neįprasti šios kelionės momentai, sapnai, pokalbiai su kaimo žmogumi – parodo miesto žmogaus atotrūkį nuo kultūros ir siekį ją sužinoti iš naujo. Nuolat kintantis veiksmas skatina skaitytoją būti aktyviu, nepalieka laiko interpretacijai ir abejonėms.

6. Tyrimas magiško(jo) realizmo poetikos aspektu atskleidė, kad visi trys kūriniai panašūs: vardo fenomenu, neįprastais, antgamtiškų galių turinčiais veikėjais, mitologizuotu pasakojimu, cikliniu laiku, kultūros ir civilizacijos opozicija, naratyvu, interdiscipliniškumu. Romanų struktūros, naratyvų unikalumas – skirtumai, vadintini panašumais, nes tikslas – supinti veikėjus, jų tapatybę, laiką ir taip tarsi įtraukti skaitytoją. Taip pat minėtuose kūrinuose pastebimas „magiško(jo) realizmo“ terminų vartojimas ir tai, kad visi autoriai derina ir jungia skirtingas šios poetikos ypatybes.

7. „Magiško(jo) realizmo“ poetikai itin svarbus interdiscipliniškumas. Visuose trijuose kūrinuose akcentuoti tikri istoriniai faktai, teologijos, mitologijos fenomenai, kuriais fikcija priartinama tikrovei, o tikrovė paverčiama fikcija. Tai unikali magiško(jo) realizmo specifikos ypatybė, kuri nebuvo pateikta Maggie Ann Bowers koncepcijoje, tačiau išsiaiškinta lyginant Garcíos Márquezo, Kondroto ir Imbraso romanus magiško(jo) realizmo aspektu. Interdiscipliniškumą galima būtų įvardyti kaip būtiną sąlygą magiško(jo) realizmo poetikai egzistuoti.

8. Šio magistro darbo tyrimo rezultatai galėtų būti keičiami, modifikuoti, tikslingi, plečiant tyrimą ar gilinantis į šią temą kitais aspektais. Neatmetama ir kitokių rezultatų galimybė, nes į romanus žvelgta plačiu aspektu, nors buvo galima apsibrėžti, pavyzdžiui, aistros fenomenu. Taigi „magiškas(is) realizmas“ yra sudėtingas ir heterogeniškas reiškinys, turintis savas teorines ir istorines apibrėžtis, įvairias atmainas skirtingose kultūrose. Reikia pasakyti, kad tai atliekant tyrimą sukėlė daug apmąstymų, tačiau „magiško(jo) realizmo“ aspektų gausa rodytų, kad galimas įvairiapusis šio darbo tęstinumas. Pavyzdžiui, tikslinga būtų analizuoti Milorado Pavičiaus ir Jaroslavo Melniko romanus.

V. SANTRAUKA

MAGIŠKO(JO) REALIZMO POETIKA GABRIELIO GARCÍOS MÁRQUEZO, SAULIAUS TOMO KONDROTO, ARTŪRO IMBRASO ROMANUOSE: LYGINAMASIS ASPEKTAS.

Pagrindinės sąvokos: *magiškasis realizmas, stebuklingas realizmas, komparatyvistika, interdiscipliniškumas, skaitytojas, magiško(jo) realizmo poetika, romanas.*

Magistro darbo objektas – magiško(jo) realizmo poetika Gabrielio Garcíos Márquezo, Sauliaus Tomo Kondroto, Artūro Imbraso romanuose: *Šimtas metų vienatvės* (1967), *Žalčio žvilgsnis* (1981), *Klajūnas* (2005).

Darbo tikslas – ištirti Gabrielio Garcíos Márquezo, Sauliaus Tomo Kondroto ir Artūro Imbraso romanus magiško(jo) realizmo poetikos aspektu. Uždaviniai: 1) Pristatyti Maggie Ann Bowers *magiško(jo) realizmo* koncepciją, aptarti jos taikymo galimybes literatūros kūrinių analizei; 2) Analizuoti Garcíos Márquezo, Kondroto, Imbraso romanus magiško(jo) realizmo poetikos kontekste; 3) Palyginti ir reflektuoti minėtų autorių romanų kūrimo būdus ir principus.

Tyrimo metodologija – Maggie Ann Bowers *magiško(jo) realizmo* koncepcija, komparatyvistikos teorija. Išskiriant magiško(jo) realizmo bruožus, lyginamąją analizę magistro darbe gretintos skirtingų autorių magiško(jo) realizmo poetikos, nagrinėti jų panašumai ir skirtumai.

Tyrimas atskleidė, kad magiško(jo) realizmo poetikai romanuose svarbus interdiscipliniškumo aspektas. Biblijos, istorijos, mitologijos faktų pateikimas sumaišo dabartį ir praeitį, tikroviškus ir antgamtinius reiškinius, universalumą ir realybę. Magiško(jo) realizmo poetika atskleidžia netikėtą kultūros ir civilizacijos opoziciją, kur gamta, papročiai, tradicijos priskiriamos būtent kultūros fenomenai, o civilizacija priartinama mokslo ir taisyklių sampratai. Unikali naratyvo forma, laikų, vietų kaita, vardų vartojimas – priartintų stebuklo, neįtikėtinų įvykių galimybę. Visa tai – magiško(jo) realizmo poetikoje skirta skaitytojo įtraukimui į tekstą, jo aktyvinimui ir stebinimui.

Garcíos Márquezo, Kondroto, Imbraso romanams būdinga „magiško(jo) realizmo“ poetika, kurią analizuojant išryškėja jų unikalios ir panašios ypatybės.

VI. SUMMARY

THE POETICS OF MAGIC(AL) REALISM IN THE NOVELS OF GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ, SAULIUS TOMAS KONDROTAS, ARTŪRAS IMBRASAS: COMPARATIVE ASPECT.

Key words: *magical realism, marvellous realism, comparativistics, interdisciplinarity, reader, poetics of magic(al) realism, novel.*

The subject of the Master Thesis is the poetics of magic(al) realism in the novels of Gabriel García Márquez, Tomas Saulius Kondrotas, Arturas Imbrasas: *One Hundred Years of Solitude (Cien años de soledad)* (1967), *A Look of Whipesnake (Žalčio žvilgsnis)* (1981), *Wanderer (Klajūnas)* (2005).

The aim of the research is to analyse the novels of Gabriel García Márquez, Tomas Saulius Kondrotas, and Artūras Imbrasas in the aspect of the poetics of magic(al) realism. Objectives: 1) To introduce a conception of *magic(al) realism* of Maggie Ann Bowers and discuss the possibilities its application to the analysis of the literary works; 2) To analyse the novels of Gabriel García Márquez, Tomas Saulius Kondrotas and Artūras Imbrasas in the context of the poetics of magic(al) realism; 3) To compare and reflect the methods and principles of novel creation of the mentioned authors.

Methodology of the research: the conception of *magic(al) realism* of Maggie Ann Bowers, a theory of comparativistics. In the Master Thesis, by distinguishing the features of magic(al) realism and applying comparative analysis, we compared the poetics of magic(al) realism of different authors, analysed their similarities and differences.

The research revealed that the aspect of interdisciplinarity was important for the poetics of magic(al) realism in the novels. Presentation of biblical, historic, mythological facts blended the present and the past, realistic and supernatural phenomena, versatility and reality. The poetics of magic(al) realism revealed an unexpected opposition of culture and civilisation, where nature, manners, traditions were attributed namely to the cultural phenomenon, and the civilization was brought closer to the concept of science and rules. A unique form of narrative, vicissitude of times and locations, usage of names – should anticipate the possibility of a miracle, unbelievable events. In the poetics of magic(al) realism, all that is used for involvement of a reader into the text, his/her activation and causing surprise.

VII. LITERATŪRA

1. Gabrielis Garsija Markesas, *Šimtas metų vienatvės*, iš ispanų kalbos vertė Elena Treinienė, Vilnius: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 1991.
2. Artūras Imbrasas, *Klajūnas*, Vilnius: Vaga. 2005.
3. Saulius Tomas Kondrotas, *Žalčio žvilgsnis*, Vilnius: Tyto alba. 2006.
4. Daiva Aliūkaitė, „Mitinės dimensijos S. T. Kondroto romane „Žalčio žvilgsnis““, [žiūrėta 2012-05-02]. Prieiga per internetą: <<http://filologija.vukhf.lt/2-7/aliukaite.htm>>.
5. „Amžinas žydas“, in: Castor&Pollux, *Rašytojų kūjis:[knygą sudaro Šiaurės Atėnuose skelbti pokalbiai ir recenzijos]*, Kaunas: Kitos knygos, 2007, p. 114–115.
6. „Ar magiškasis realizmas mirė? Naujoji Lotynų Amerikos literatūra“, pagal užsienio spaudą parengė K. R., *Septynios meno dienos*, 2002-06-07, Nr. 525, p. 10.
7. Maggie Ann Bowers, *Magic(al) realizm*, London and New York: Routledge, 2004.
8. Nerijus Brazauskas, „Artūras Imbrasas. Klajūnas“, [žiūrėta 2012-02-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.rasyk.lt/knygos/klajunas/1075.html>>.
9. Nerijus Brazauskas, „Saulius Tomas Kondrotas ir Lotynų Amerikos proza“, *Metai*, 2007, Nr. 5, p. 94–101.
10. Nerijus Brazauskas, *XX a. lietuvių modernistinis romanas: raidos ir poetikos linkmės*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010.
11. Waldemar Chrostowski, „Biblinė miesto vizija“, in: *Miestelėnai. „Tauros“ almanachas*, sudarė Eugenijus Ališanka, Vilnius: Taura, 1991, p. 9–21.
12. Birutė Ciplijauskaitė (a), „Gabriel García Márquez vaizduotė ar tikrovė: „Šimtas metų vienatvės““, in: *Literatūros eskizai*, Vilnius–Kaunas: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1992, p. 180–188.
13. Birutė Ciplijauskaitė (b), „Socialistinis ir magiškasis realizmas: už – ar demaskavimas?“, in: *Literatūros eskizai*, Vilnius–Kaunas: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1992, p. 41–52.
14. Leonidas Donskis, „Lewis Mumfordas: diskursyvinis miesto idėjos žemėlapis“, in: *Miestelėnai. Miestas ir postmodernioji kultūra*, sudarė Eugenijus Ališanka, Vilnius: Taura, 1995, p. 97–134.
15. Erika Drungytė, „Žalčio figūra: iš mitologinės erdvės į originaliąją XX a. lietuvių literatūrą“, *Liaudies kultūra*, 1999, Nr. 2 (65), p. 26–28.
16. Mircea Eliade, *Šventybė ir pasaulietiškumas*, iš prancūzų kalbos vertė Petras Račius, Vilnius: Mintis, 1997.

17. Yves Guchet, *Literatūra ir politika XVI–XX a.*, iš prancūzų kalbos vertė Genovaitė Dručkutė, Kaunas: Kronta, 2005.
18. Alfredas Guščius, *Kintantis prozos pasaulis*, Vilnius: Vaga, 1985.
19. Stephen M. Hartas., „Magical Realism: Style and Substance“ in: Stephen M, Hartas, Wen-Chin Ouyangas, *A Companion to Magical Realism*, UK, Woodbridge: Tamesis, 2010, p. 1–13.
20. Harald Irnberger, *Gabrielis Garsija Markesas: tikrovės magija*, iš vokiečių kalbos vertė Julija Navickaitė, Vilnius: Alma littera, 2008.
21. Laimantas Jonušys, „Klajūno pasakos ir mįslės“, [žiūrėta: 2011-08-10]. Prieiga per internetą: <http://www.culture.lt/satenai/?st_id=3958>.
22. Aušra Jurgutienė, „Pratarmė“, in: *XX a. Literatūros teorijos. Vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams*, sudarė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006, p. 5–16.
23. Julie Thompson Klein, *Interdisciplinarity: History, Theory, and Practice*, Detroit: Wayne State University Press, 1990.
24. Vytautas Kubilius, *Žanrų kaita ir sintezė*, Vilnius: Vaga, 1986.
25. Jurijus Lotmanas, *Kultūros semiotika*, sudarė Arūnas Sverdiolas, iš rusų kalbos vertė Donata Mitaitė, Vilnius: Baltos lankos, 2004.
26. Joe Moran, *Interdisciplinarity*, Second Edition, London and New York: Routledge, 2006.
27. Kęstutis Nastopka, „Mitinis literatūros matmuo: mitopoetinė kritika“, in: *XX a. Literatūros teorijos, Vadovėlis aukštųjų mokyklų filologijos specialybės studentams*, sudarė Aušra Jurgutienė, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, p. 139–159.
28. Donald L. Shaw, „The Presence of Myth in Borges, Carpentier, Asturias, Rulfo and García Márquez“, in: Stephen M. Hartas, Wen-Chin Ouyangas, *A Companion to Magical Realism*, UK, Woodbridge: Tamesis, 2010, p. 46–54.
29. Vygantas Šiukščius, *Mitopoetika lietuvių prozoje: tekstų interpretacija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999.
30. Steven Tötösy de Zepetnek, *Comparative Literature: Theory, Method, Application*, Amsterdam: Rodopi, 1998.
31. Nijolė Vaičiulėnaitė-Kašelionienė, *Komparatyvistikos pagrindai*, Mokomoji knyga filologijos studentams, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006.
32. Albertas Zalatorius, „Žalčio žvilgsnio šaltis ir sugestija“, *Pergalė*, 1982, Nr. 2, p. 133–142.

VIII. ANOTACIJA

Sigita Gaudinskaitė, „Magiško(jo) realizmo poetika Gabrielio Garcíos Márquezo, Sauliaus Tomo Kondroto, Artūro Imbraso romanuose: lyginamasis aspektas“. *Magistro darbas*, vadovas lekt. dr. Nerijus Brazauskas, Šiaulių universitetas, Literatūros istorijos ir teorijos katedra, 2012, 53 p.

IX. ANNOTATION

Sigita Gaudinskaitė, “The Poetics of Magic(al) Realism in Novels by Gabriel García Márquez, Saulius Tomas Kondrotas, Artūras Imbrasas: The Comparative Aspect”. *Master Thesis*, research adviser Lect. Dr. Nerijus Brazauskas, Šiauliai University, Department of History and Theory of Literature, 2011, 53 p.

PUBLIKACIJA MAGISTRO DARBO TEMA/ PUBLICATION ON THE THEME OF THE MASTER THESIS:

SMD tezės / Thesis of student’s research work

Gaudinskaitė S., „Magiško(jo) realizmo poetika Artūro Imbraso romane *Klajūnas*“, *Bakalaurantų ir magistrantų XVI mokslo darbų konferencija, skirta Mykolo Biržiškos 130-osioms gimimo metinėms „Studentų darbai – 2012“*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2012, p. 103.